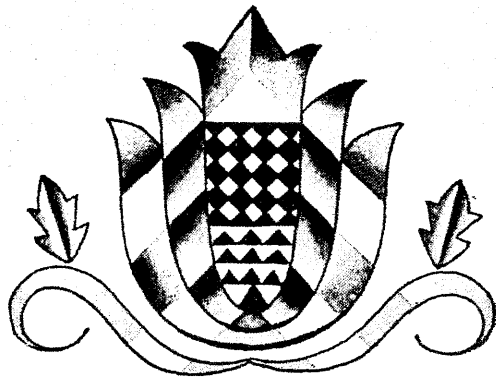

EESTI RAAMAT

NR. 3 * 1936

PHILIPS

Maailma suurimad raadiotehased on valmistanud miljoneid raadioaparaate, omavad seega ületamatuid kogemusi raadioaparaatide konstrueerimisel. Neid kogemusi peitub ka Philips'i 1936/37. a. produktsioonis ja teevad Philips'i raadioaparaadi parimaks ja usaldusväärsemaks.

PHILIPS

Vahelduvvoolule Alalisvoolule

MATADOR	Hind	Kr. 200.—	Kr. 210.—
582 - A	"	Kr. 200.—	Kr. 215.—
„PRELUDIO“	"	Kr. 250.—	Kr. 265.—
„RONDO“	"	Kr. 325.—	Kr. 340.—
„SONATA“	"	Kr. 425.—	Kr. 440.—
„FUGA“	"	Kr. 600.—	—

3-lambine patareivastuvõtja 823-B Hind Kr. 175.—
(minimaalse voolutarvitusega)

6-lambine patareivastuvõtja 696-B „ Kr. 260.—

Kõiki neid vastuvõtjaid on võimalik omandada ka osamaksu viisi tasudes kuni 13 kuuni. ♦ Iga Philips'i vastuvõtja eest annab Philips kirjaliku garantii, mis kirjutatakse välja raadioaparaadi numbri järgi.

PHILIPS'i sümfooniline sari.

PHILIPS.MINIWATT® RAADIOLAMBID ON 125 KORDA KONTROLLITUD

Eesti Raamat

KIRJANDUSKRIITILINE AJAKIRI

Nr. 3

22. detsember

1936

LOOMINGU SÜVAPSÜHHOLOOGIAST.

Kirjanduslikus loomingu, nagu igas teiseski kunstiloomingu harus avaldub elu, mille pale õige tunduvalt oleneb kunstilooja, rahvuse ja kogu kultuurinimkonna hingeelust. Alateadvuses peituvad käärivad jõud vajutavad elule ja loominguale oma pitseri.

Hingeelu alateadvuslikud jõud on teataval määral konstantsed, ent mõningate asjaolude tõttu võivad neis ürgsetes jõududes kerkida esile kompleksid. Olude sunnil võib vitaalsus saada häiritud ja vaimu elu funktsioneerimine muutuda ebaterveks. See kehtib nii üksikindiviidide kui ka rahvaste kohta. Üks rahvaste iseloomulikumaid nähtusi on alaväärsustunde tekkimine olukorras, kus rahvas või indiviid on poliitiliselt ja sotsiaalselt raskesse seisukorda sattunud.

Viimane kompleks avaldub mainitud juhul üksikindiviidide juures erinevalt. Osa indiviide näit. püüab rahvust ja oma endisi tõekspidamisi maha raputada ja minna ühes nende kihtidega, kelle seisukord on parem. Ent renegaat ei tunne end kodusena, samaväärsena, ja teatud alaväärsustunde kompleks võib selgesti esile tõusta. Järgnegu selle näitena töik meie lähemast minevikust. Möödunud sajandi teisel poolel pääses meil valla kirg oma maalapi järele. Inimene võis öid ja päevi töötada, et saada omandiks kodukohta, et olla isik enesette. See protsess andis kõige enam tulemusi Lõuna-Eestis: mulgid vallutasid talud. Majandusliku iseseisvuse saavutamiseks käis käsi käes enesetunde süvenemine, ent samas ka selle liigne teravnemine ja kontakti lõdvenemine kaasinimestega. Mulki kui niisugust on austatud, kuid on ka karikeeritud, arvestades tema mina vaimu nõtruse paljastumist tema suurnikku järeleaimavais joonis. Kuigi karigeerimist ahvatlevad jooned on tõeliselt osa mulgist, arvestame ja hindame ometi tema ajaloolist aktiivsust, suurt vitaalsust, omadust, mis kuulub inimhinge loomulikkuse põhinähtusse.

Tavalises elus kohtame rohkesti erineva psühholoogilise aktiivsusega inimesi: on optimiste, on pessimiste, on passiivseid ja on aktiivseid indiviide. Elurõõm ja -tahe, eneseusaldus ja enese maksmapaneku kirg on neis varieeruv. On elust välja lülitatud endasse süvenenud isikuid ja on elurõõmsaid. Elutung tuksub siiski

neis kõigis, ühtedes enam, teistes vähem, olenedes hinge struktuurist, east ja sotsiaalsest seisukohast. Ka Eesti elu on konstrueeritud neist varieeruvatest elementidest. Missuguseid inimesi ja tüüpe neist näeb loov kirjanduslik geenius, see oleneb tema enda hingelaadist, vastuvõtu- ja kujundusvõimest. Kuid ka aeg, kirjanduslik vool ja miljöo sugereerivad ning vajutavad oma pitseri kirjanduslikule loomingule.

Loovad isikud on sageli suuresti mõjustatud ajavaimust, nii et nende endi sisemine mina ja kunstilised veendumused on pidanud ajavaimu soovide eest taganema, sest vastasel korral satutakse kollisiooni, jäädakse tähelepanematuks või muututakse koguni põlatuks. Näitena olgu siin mainitud soome suurkirjanik Aleksis Kivi, kelle looming ääretult pahandas kaasaegset Soomet, keda aga järelpõlved ei suuda küllalt imestella, või meie oma kirjanikest Kr. J. Peterson. See on loova vaimu traagika: üksijäämine oma loominguga. Kuid suurt loovat isikut tema looming siiski kisub vastupandamatu jõuga kaasa ega lase minna kaasa ajavaimuga. See on tema elu maksimum, sisemine veendumus, ääretu võim ja suur kiusatus.

Meie kirjandus on andnud mitmesuguseid inimkujusid ja tüüpe. Nende loomisel on mõjustajaiks olnud kaasaeg, looja isiklik psühholoogiline struktuur ja üldine kultuurimaailm.

Üks loomingu suuri põhijõude pesitseb siiski ka alateadvuses, vaistus, hinge ammutamatus alateadlikus sisejõus, võimes näha, taibata, luua, rõõmu tunda jne. Olgugi et inimpsühholoogilised põhilähted on teataval määral konstantsed, on siiski olemas erinevus avaldumisviisides.

Arusaadav, et igal loojal peab olema teatav loomulik eeldus asju ja inimpsühholoogilisi omadusi näha oma silma läbi ja oma hingestruktuuri kohaselt. Nii on seletatav, miks kirjanduslikkudes teostes on autori hingelähedased teosed peaaegu alati soojalt ja sümpaatselt esitatud. Kuid kohtame rohkesti ka neid juhuseid, kus autori hingelaadile vastandtüüp on kujundatud erilise lembusega. See nähtus seletub igatsusega vastandlikkuse järele. Inimene igatseb ja ülistab sageli seda, mille puuduse all ta ise kõige rohkem kannatab. Nii otsib ta eneserahuldust, enesetäiendust ja väljapääsu ummikust.

Seega ei saa olla küsimust, missugused kirjanduslikud tüübid on elule lähedamad; kas need, kes on virilad, mannetud, või jälle need, kes on jõulisemad, robustsemad. Tõelises elus on nad kõik olemas. Kirjaniku fantaasia ainult täiendab või retušeerib neid seejärgi kuidas autor oma isikliku pitseri kujudele peale vajutab. Tunneme saksa kirjaniku Kellermanni titaanlikke kujusid, tunneme ka Strindbergi vastuoksuslikke tegelasi. Ka meie kirjanduses leidub rohkesti virilaid, elujõuetuid ja sisemiste vastuoludega tüüpe, elujõulisi aga vähem.

Viimasel ajal on oma loomuliku vaistu taipavusega andnud rohkesti jõulisi tüüpe Aug. Jakobson, sama autor, kes on mananud esile

„Vaeste-patuste alevi“ elurõõmust ja elutahtest välja lülitatud tüüpe. Samal ajal, kui ta on andnud eriliselt jõulisi tüüpe „Miika Valtsbergi roimas“, „Töö alguses“ ja „Vallutajates“, on ta kirjutanud ka novellikogu „Reisijad lõppjaamas“, kus esinevad jälle elust, teost ja rõõmust välja lülitatud tüübid, eluõhtul seisvad vanakesed, kes oma loomulikust elutööst on lahti kistud ja seega paratamatule surmale määratud. Kus on Jakobson võimelisem ja reaalsem, kas seal, kus ta kujutab elust tülpinuid, väljalülitatud, kes lootusetult lõpetavad oma vanaduspäevi, või seal, kus ta jälgib optimismi, ürgjõulist elutahet ja instinkti? Et Jakobson on võimeline elus murtud tüüpe kujutama, selles üldiselt pole kaheldud. Kaheldud on aga selles, kas ka tema elujõulised tüübid on reaalsed ja psühholoogiliselt õieti põhjendatud. Et Jakobsoni loomulik vaist lubab teda tõlgendada ka jõulisi ja elutahtelisi tüüpe, pole kaheldav, kui ollakse tuttav tema loominguga. Näiteks võib mainida tema novellikogus „Üksiklased“ leiduva novelli „Joosep ja Maarja“ naispeategelast, keda elu on juba teatavas mõttes välja lülitamas, kuid kes kokku puutudes oma moodsa, kerge-meelse positiivse elutahtega õemehega, terve naise ürgjõuliku vaistu sunnil liitub sellega psüühiliselt. Siin kõneleb ja käsib alateadvus. Toimub see, mida alateadvus nõuab, s. o. end säilitada elule: ta võib-dab vaistlikult õemehe, et end elusse tagasi lülitada. Kõik see toimub ja areneb nagu iseenesest. Jakobson suudab siin taibata jõulise elu hüüdu. Ja jõuline peabki elu ja selle kirjanduslik kujundus olema, sest absoluutne mannetus tähendaks olemasolu lõppu ja osaline mannetus viiremist, mis pole omane elutahtelisele ja -jõulisele rahvale.

Käesolevate ridade ülesanne pole hinnata seda, kui võrra Jakobsoni jõulised tüübid täidavad kirjandusliku vormi nõudeid või kui võrra nad mõnel juhul võivad olla hüpertrofeeritud, vaid seda, kas tema vaist taipab vitaalsust. Tundes kirjanduslikku loomingut märkame, et tüüpide loomine on loovate isikute poolt toimunud peaaegu ikka vaistlikult, alateadvuse võimete kohaselt ja sunnil. Jakobsoni loominguga lähemalt tutvudes peame konstateerima, et tal on tugev vaist ja suur vitaalsus ning niisugusena on aidanud ta rikastada meie kirjandust uute ja väärtuslike väljavaadetega.

Kuigi elu on kõikne — täis rõõmu, viletsust, häda, kannatust, võitlust, mannetust, tüdimust jne. ning kirjanduslik looming peab kõike seda jälgima, eelistame siiski rohkem teoseid, milledes leidub elurõõmu, julgust ja tugevat vitaalsust.

Inimestel on nälg kongeniaalse ja vahel ka enese mina omandi eitavategi elementide järele. Kõige selle rahuldamiseks on loomingul suured võimalused, kuid ka suured ülesanded. Ta on kohustatud tulema inimese juurde nii jõuga kui mannetusega, elusse lülitatute ja elust väljalülitatutega.

Kõige selle järele januneb hing. Hea oleks, kui kirjanduslik looming siin ka tegeliku eluga proportsionaalsuses suudaks sammu pidada ja mitte ülekaalus ei esitaks mannetuid, elus takerdunud tüüpe. Ka nukrutseja elu oleks hoopis mannetu, kui ta ei tunneks

kirjanduseski vajadust jõulise, terve, võimsa ja võitlusrikka elu järele.

Elu võimas hüüd peitub meie kõikide vaistus ja kirjanduse püha kohus on vastu hõigata sellele hüüule ning kutsuda seda esile inimeste alateadvusest, et meil oleks ikka rohkem ja rohkem elujõulisi ja -tahtelisi võimsaid teoinimesi igal alal.

H. Sepp.

AJALOOLINE ROMAAN RAHVUSLIKU KASVATUSE TEGURINA.

Praegu on meil põnevalt päevakorras rahvusluse ja rahvusliku kasvatuselise küsimused. Oleme juba ligi paarkümmend aastat iseseisvad, oma riiki juhtinud ja korraldanud, majandust ja kultuuri tõstnud, rahvustunnet ja usulu süvendanud ning oma saavutisi ja võimeid tutvustanud teistele rahvastele, kuid siiski on meil sees- ja väljaspool veel rohkesti võõrapärast, mis vihastab igat tõsist rahvuslast. Väliskommetes, fassaadis pole meie suutnud näidata veel kuigi suurel määral rahvuslikku omapära. Meie pealinna siluutile annavad ikka veel iseloomuliku ilme Toompea vene kiriku kuplid ja läänepärane pikk Oleviste torn, kuigi „Puhk ja poegade“ viljaelevaator juba tusedalt sekka lööb. Võtab aega, enne kui eestipärasus leitakse ja teostatatakse. Selgusele jõutakse aga seda rutemini, mida rohkem ühele teatavale küsimusele tähelepanu pühendatakse, mida intensiivsemalt sellega teostatatakse.

On täitsa loomulik, et tänapäeval väga aktuaalne on rahvusliku kasvatuselise küsimus, sest sel alal on meil veel väga palju teha. Leidub rohkesti eestlasi, kes ei tee oma rahvusest küsimust, on sageli seda isegi valmis salgama igal võimalikul juhul, kui see toob sendikese tulu. Üheks tüüpiliseks näiteks võiks olla järgmine sageli korduv nähtus. Aastaid Eestis elanud muulane pöördub peaaegu alati meie poole oma emakeeles ning meie oleme varmad talle ka selles keeles vastama. Meid ei häiri see, et tema pole aastate jooksul ära õppinud riigi keelt, kus ta elab ja saab ülalpidamist. Tuleb teha enne palju tööd, kui meil rahvustunne täiesti süveneks, iseteadvus ja enesekindlus kasvaks vajaliku tasemeni. Seda tööd ei pea tegema mitte üksnes kool, vaid kogu seltskond, kelle kõik eluavaldused peavad hingestatud olema sellesuunaliselt. Tähtis osa selles töös on täita ka aja- ja ilukirjandusel.

Igal suurel ettevõttel peab olema alus ja tugevad tugipunktid, millele ehitada, millele toetuda raskuse veerema tõukamisel. Nii ka rahvuslikul kasvatusel. Mis on tema alused, millised tugipunktid?

Rahvusliku kasvatuselise propageerijad ja teostajad peavad ise kõigepealt jõudma nendes küsimustes selgusele, aga mitte teotsema plaanitult huupi ropsides. Kui nad küllalt pole veendunud oma missiooni paratamatuse vajaduses, õigluses ega pühas otstarbes, siis ei

või kanda nende külv head ega lopsakat vilja. Kes ise pole küllalt veendunud eestluse tõelises tubliduses, füüsilises tugevuses ja vaimses loomisvõimes, see ei saa olla rahvusluse õhutaja, rahvuslik kasvataja, eestluse kõrgekskiitja, vaid ainult suuresõnaline ülistaja.

Kuidas ja millega kasvatada oma usku ning tõestada veendumust? See on küsimus, mis peaks huvitama kõiki rahvuslasi. Vastata sellele võib väga mitmet viisi. Üks eelistab ühte, teine teist ranvuslikku teadust oma usu kinnitajana ja veendumuste tõestajana. Üks tüsedam tugipunkt on aga igal ajal olnud rahva ajalugu, mille poole on pöördutud ja kust on otsitud tõestusi. On mindud isegi niikaugemale, et on öeldud: ilma ajaloota ei saa olla rahvast, s. o. ajalukku ei saa tulla ükski rahvas, kellel pole ajalugu, kes pole varemini olnud ajaloo vaateveerul. Seega on hinnatud ajaloo tähtsust rahva olemasolu väga suureks.

On siis ka loomulik, et kahtluse silmapilkudel ja tõestuse otsimisel pöördume oma ajaloo poole, otsime sealt tugipunkte ja jõutoitu oma rahvustunde ja eestimeelsuse idandamiseks ning kasvatamiseks. Seega pole siis ka imestuda, kui rahvuslikkudel ärkamistel pöörduakse erilise innuga ajaloo poole. Meie esimesel ärkamisajal nõuti ja anti rahvale ajalugu (J. Hurt, Pildid isamaal sündinud asjust, 1879) ning laiale massile pakuti ajaloolist romaani, kuigi väga romantilisel ja ebareaalsel kujul. Vastavalt ajajärgule täitsid need teosed siiski suurepäraselt oma rahvuspedagoogilise missiooni. „Tasuja“ jt. ärkamis- ja järelärkamisaegsete ajalooliste romaanide mõju oli laiaulatuslik ning küünib tänapäevani.

Sama võime öelda ka meie teise ärkamisaja kohta, mis toimus käesoleva sajandi alguses, kus maarahvast eestlastest sai linna-rahvas-eestlane. Siis anti rahvale jällegi ajalugu (Petri „Huvitav tükike kodumaa ajaloo“ 1901, A. Saal „Priiuse ja isamaa eest“ 1903, T. Sander „Eesti Kirjanduse ajalugu II“ 1902, M. Martna „Carl Robert Jakobson“ 1903) ja E. Vilde ajaloolised romaanid sellest ajast on meie ilukirjanduse tugevamateks alusammasteks ning ühtlasi ka suurimaks rahva kasvatajaks ja rahvuseks kujundajaks.

Kui praegu räägitakse, et meie rahvas elab üle jällegi uut ärkamisaega, siis on see kõigiti põhjendatud. Mõni aasta tagasi hakkas ilmuma 'mahukas „Eesti rahva ajalugu“, mis uuemate uurimiste varal seadis meie rahva mineviku sootuks uude valgusse. Varsti peale „Eesti rahva ajaloo“ ilmuma hakkamist taassündis meil ka ajalooline romaan. Esimesi tublimaid uuestisünni avaldisi oli A. Mälgu „Surnud majad“, mis Eesti raamatu 400-aastase juubeli puhul korraldatud võistlusel pretendeeris edukalt eesti parima romaani nimele, kuigi mõni võõra vaimuga läbiimbunud kriitik ei suutnud seedita selle olemasolu, rahvuslikku ega kirjanduslikku väärtust. Varsti seltsisid A. Mälgu teosega väarikalt K. A. Hindrey ja M. Metsanurga ajaloolised romaanid ning meie ajaloolise romaani taassünd oligi teostunud väarikalt. Mitmed teisedki autorid asusid

innukalt ajalooliste ainete kallale, mille tulemusena on ilmunud ja ilmumas rohkesti ajaloolisi romaane.

Iga ainevalik nõuab aga kaalumist ja kriitilist meelt. Mitte kõik ajalooline aine pole sobiv kirjanduslikuks teoseks, mille sihiks on mõjuda rahvushikult kasvatavalt, mitte iga autor ei oska ainet otstarbekohaselt rakendada ja elustada. Sageli liigse tendentslikkusega kaldutakse kõrvale kunstipärasusest ja ebasobiva ainevaliku või rakendusega võidakse saada sootuks negatiivseid tulemusi. Vanaromantilised ajalooromaani viljelejad, E. Bornhöhe, A. Saal ja J. Järv ammutasid oma teoste aine kaugest minevikust, muistsest sangarlikust vabadusvõitlusest ja veidi hilisematest mässukatsetest, s. o. aegadest, kus eestlased avaldasid endid agressiivselt, kus nad näitasid oma füüsilist jõudu ja vaimset erksust. E. Vilde võttis oma ajalooliste romaanide aine lähemast minevikust, kuid jällegi sündmustest, kus eestlased avaldasid oma rahvuslikku jõudu ja rahulolematust valitseva ülekohtuse korraga, nagu „Mahtra sõja“ puhul. Seega olid nende teosed ka rahvusliku kasvatuse seisukohast hinnatavad ja neid kasutatakse selleks otstarbeks tänapäevani koolides, kõnedes ja avalikkudes raamatukogudes.

Meie ajaloolise romaani uuestisünnil olid seega ainevaliku teed juba kätte näidatud. Ilukirjanduslikule kasutamisele võisid tulla ainult need episoodid ja ajajärgud meie ajaloost, kus eestlased on näidanud endid aktiivsetena, tugevatena ja elutahtelistena, kellel on loomulik õigus nõuda maad, päikest, õhku, õigust ja elamisvõimalusi teiste rahvaste kõrval.

A. Mälk oli valinud oma teose aineks Põhjasõja ajastu, kus eestlased ei mänginud küll juhtivat ega olulist osa, kuid siiski teotseisid aktiivselt kaasa. Ja A. Mälk on leidnud oma teosele siiski eesti talurahva poegadest kangelase, kelle ümber on koondatud õnnestunud romaani tegevustik.

Märksa õnnelikum käsi on ainevalikus olnud M. Metsanurgal ja K. A. Hindreyil. Esimene on neist valinud oma romaani aineks ilusama ning võidukama osa meie muistsest vabadusvõitlusest — Ümera lahingu, kus eesti malev purustas rüütlike ja lätlaste väe täielikult. Teine on aga siirdunud veel kaugemasse minevikku, aega, kus eestlased olid alles täielikult peremehed omal maal. Hindrey on teadlikult rõhutanud oma romaani kangelases, Ürmases, suurt iseteadvust, teo- ja mõtlemisvõimet ning rahvuslikku eneseuhkust, mis on igal võimuküllasel peremehel omal maal. Näiteid selle tõenduseks leiame rohkesti meie pärisperemeeste seast. Kui mõned arvustajad talle romaani kangelase härrasmehelikkuse liigset allakriipsutamist ette heitsid, siis on see seletatav küll peamiselt popsliku hingelaadiga, mis oli võõras muistsetele, romaanis kujutatud eestlastele ning ei võiks olla au sees ega hinnatav meiegi päevil.

Seega on M. Metsanurga ja K. A. Hindrey ajaloolised romaanid „Ümera jöel“ ning „Urmas ja Merike“ rahvusliku kasvatuse seisukohalt hinnatavad, kuigi kunstiteostena jätavad mõnda soovida.

Need rõhutavad eestlaste tublidust, aktiivset tahet, elujõudu, ettevõtlikkust, organiseerimis- ja juhtimisoskust, kaalukat ja teravat mõistust ning erksat vaimu ja tundeelu, seega omadusi, mis peavad olema igal elujõulisel rahval. Loogiline järeldus siit — kui kõik need omadused ja hüved on olnud meie esivanemail, siis peavad need olema ka meil, või kui leidub mõningail meist neid vähe, siis seda suuremat rõhku panna puuduvate väärtuslike omaduste arendamisele.

Märksa ebaõnnestunum sellest seisukohast on kahe noore kirjaniku E. Kippeli ja E. W. Saks ainevalik. Nad mõlemad käsitlevad oma teostes suurt Vene-Liivi sõda XVI sajandi teisest poolest. Aktiivseteks poolteks sel ajal olid venelased ja rootslased, viimaste vägedes ka sakslased. Eestlased olid sel ajal nutjate osas, kes kannatasid mõlemate vaenuliste vägede julmuste all.

Iga asi ning väärtus on suhteline, nii ka ajaloolise romaani ainevaliku õnnestumise küsimus. Kui eestlaste aktiivsust ja kaasaraäkimise võimet ning võimalust võrdleme muistsel iseseisvuse ja Vene-Liivi sõja ajal, siis muidugi pole kahtlust, et esimene oli aktiivsuse, teine passiivsuse aeg. Aga me teame, et ajaloo jooksul on meie rahval väga vähe olnud võimalusi olla aktiivne ja näidata oma elujõulise rahva tüüpilisi tõupäraseid omadusi. Seepärast on kirjandusliku materjalina hinnatav iga vähemgi järk ajaloost, kus eestlased on saanud endid avaldada. Ja Vene-Liivi sõja ajal oligi selline võimalus. Me teame, et vana Liivimaa traditsiooni vastu lubasid olude sunnil võimud moodustada ka eestlastest väesalku. Kroonikud teavad kõnelda koguni eestlaste erilisest vahvusest ja julgusest. Nii on ühte eestlaste salga juhti Tallinna mündiselli Ivo Schenkenbergi hakatud tema erilise vahvuse pärast hüüdma isegi Liivimaa Hannibaliks. See tõendab, et eestlased olid sel ajal tublimad ning hinnatavamad sõjamehed kui sakslased, rootslased ja venelased.

Nii E. Kippel kui E. W. Saks on selle eestlaste sõjapealiku teinud oma romaani peakangelaseks. Saks esitab tema isegi Jägala poolt pärineva eestlasena.

Kuigi autoritel aine on üks, erinevad nad tublisti selle käsitlusel. E. Kippeli kahekõiteline „Suure nutu ajal“ on detailidega ülekujutatud peensusteni väljatöötatud mosaiikmaal, mis annab huvitava pildi kogu ajastust, elanikest, nende kommetest, eriti aga sõdimisviisist, sõduritest ja relvastisest. Eestlastele on ta võrdlemisi vähe rõhku pannud, kuigi need peamiselt olid nutjad ja kannatajad. Seega on Kippel kirjeldanud aega ja andnud eestlastele seal ligilähedalt selle osa, mis neil tegelikult võis olla.

E. W. Saks on keskendanud oma tähelepanu rohkem eestlastele, nagu juba ütleb ta teose pealkiri „Hannibali rahvas“. Seega on Saks meelevaldsem ja rahvuslikum. Ta pühendab olustikule ja ajastule tähelepanu ainult niipalju kui see hädavajalik. Ta paneb isegi oma romaani eestlasest tegelased rahvuslikult mõtlema ja kõnelema. Seega on tema teos ehk rahvusliku kasvatuse seisukohast hinnatavam

Kippeli omast, kuid jääb maha kunstiteosena. Tundub, et E. Kippel on suutnud rohkem sisse elada ajajärgu üldisse vaimu ja seda ka edasi anda kui Saks. E. Kippeli teos on laiahaardelisem, tema inimesed elulisemad, maalitud pildid ehtsamad; stiil, kuigi lohisev, on siiski ajajärgu vaimule vastavam, võrdlused sobivamad, kuid kompositsioon lõdvem ja põnevus väiksem, ent siiski küllalt suur lugeja köitmiseks. E. Kippel on loonud ja suutnud hingestada oma teose, kuid materjali pakkunud üle. E. W. Saks on kaalunud ja valinud asjatundlikult, kombineerinud osavalt, kuid pole suutnud puhuda oma teosesse kunsti elustavat hingeõhku. Ta kirjutab tänapäeva sulega, ta pildid on nähtud oleviku inimese silmaga, stiil ja võrdlused moodsast leksikonist.

Rahvusliku kasvatuse seisukohast pole aga kumbki teos eriti hinnatav. Kahtlematult suudab meie lähem tulevik pakkuda midagi paremat ja väärtuslikumat ajaloolise romaani alal, sest loodetavasti on senised alles esimesed kevadlilled, mis ennustavad head suve ja saagirikast sügist. Sest leidub ju meie rahva ajaloos ka aktiivseid ajastuid, mis pole ilukirjanduslikult veel leidnud väärikat käsitlust.

P. Ambur.

RUDOLF SIRGE: MUŠT SUVI.

Romaan. „Noor-Eesti“ kirjastus. Tartu, 1936. Lk. 218. Hind 2 kr. 90 senti.

Must suvi, Saksa okupatsiooni suvi, pole meil ega vanematelgi läinud veel meelest, see on nähtud ja kaasa elatud kannatuste, ootuste ja hammastekiristamisega võõra vägivallavõimu vastu, kes asus lämmatama ja juurtega välja kiskuma meie noort vabadustaimet. R. Sirge on sellest esimesena kujundanud ulatuslikuma romaani. Ja nagu selgub esimesest peatükist, „Kiri unustatud koolivennalt“, mitte puhta kunstilise sihiga, vaid hoiatuseks praegustele ja tulevastele põlvedele.

Autor saab ühelt endiselt unustatud lahingusõbralt ja koolivennalt, praeguselt taluperemehelt kirja, milles tõstetakse üles mitmeid aktuaalseid küsimusi. Kõige rohkem huvitab aga peremees Peepu see, milleks nemad on võidelnud Vabadussõjas, eriti Landeswehri vastu, kus langes tema vend Leo Võnnu lahingus.

„Ma küsin, milleks? Ja ma arvan, tegemist on ajaloolise eksimusega. Eksimusega nende poolt meie hulgast, kes olid saanud sõõmukese hingata suure maailma kultuuri lõhnapudelist ja kes tahtsid näidata end sakslaste ees suuremeelsematena, kui nemad olnud või kunagi on meie, nende poolt alaväärtuslikuks peetud tõu vastu.“

Mäemõisa määrati pärast sõda Landeswehriaga jagamisele, nagu ümberkaudsedki... Mõisa tükeldamine venis aastast aastasse nagu

mõne tohmaka vanapoisi naisevõtt. Senikaua venis, kui selgus parun Budharti heasoovlikkus meie, väikeste sõdijate, väikeste verevalajate vastu, nii lõunas kui ka idas ja — otsustati mõisnikule alles jätta mõisasüda mõnekümne tiinu põllumaaga. Kuna aga moonakad, kellele mõisa ääresiludest tükikesed kätte mõõdeti, osutusid enamikus verivaesteks inimesteks, siis polnud mõisnikul paari aasta kuludes neilt pool hirmutamise, pool hurjutamisega kuigi raske tagasi osta oma mitmekordselt väljateenitud põlde, ja teab missuguste rahadega püstitada uusi hooneid. Ja nüüd oleme jälle nii kaugel, et meil on ligemale kolmesaja tiinuline mõisa kesk valda, meil on parun ja saksad . . .” (lk. 11/12).

Metsaküla peremeest, noort vabadusvõitlejat, on vallanud hirm, et lähemal ajal on jälle maad ja metsad parunite käes, ning ta pihib oma kartust koolivennale, sest kellelgi teisel pole temast arusaamist, pastor, kellele pihiti muiste ja peaks pihitama ka tänapäev, „on võõras, musta kuube kandev ärimees, kelle peamiseks huviks valvata selle järele, kuidas areneb kirikumõisa karja- või peekonikasvatus ja missuguseid sissetulekuid töötavad iga kuu ta majapidamised, ta lugemised ristsetel, matustel või pulmapeol” (lk. 9).

Seega on autor kompositsiooniliselt kasutanud tuntud võtet ja sõbra kirja kujul juhtinud tähelepanu ühele valusale ning ohtlikule küsimusele meie riigi ja rahva elus. On üldiselt teada, et sakslased katsuvad võimalikult rohkesti kokku osta maid ja nii saada sisuliselt uuesti eesti rahva valitsejateks ning tööjõu kasutajateks. See on seda kergem, et tööstuses ja kaubanduses ongi meil praegu ülevõim võõrkapitali käes. Kui ka põllumajanduses endised parunid aegapidi hakkavad võimust võtma, siis kaotavad eestlased varsti oma majandusliku vabaduse ning langevad uuekujulisse võõraste orjusse. Peebu kartus on kõigiti põhjendatud, sest selletaolisi mõisu pole tekkinud mitte üksnes tema koduvalda, vaid neid leidub üle riigi rohkesti. Kuid see pole veel ainuke hädaoht: „Mäemõisa hakkab pikapeale uuesti kujunema selleks saksluse kantsiks ja pesaks, mis ta olnud aastasadu. Juba mitmendat suve tuuakse siia, jumal teab kust, kokku veoautode täied noori saksa poisse ja tüdrukuid. Nad marsivad külavahe- teedel oma sõjalaulu õrjates. lõõvad laagri üles metsaservadesse ja harjutavad näivalt koolitatud juhtide õpetusel end mitmesugustes puhtsõjalistes võimetes” (lk. 12). Sõjaliste õppuste vaheajal aga jutlustatakse noortele nende valitseja tõu õilsusest ning külvatakse viha maa pärisrahva, eestlaste, vastu, kes nendelt vägivaldselt röövitud varandused. „Meie, rumalad, vastame sellele aga armuõpetusega armastada ligemist nagu iseennast!” (lk. 14). „Vanemad ja esivanemad on eksikombel lasknud meie verd nõrgestada, vastu võttes meie vaenlaste usu. Õpetuse, mis kuulutab, et sina pead armastama ja austama oma jumalast seatud ülemusi” (lk. 15). Nii on Peep tõsiselt kahekordselt mures maa ja rahva tuleviku pärast, mille eest ta noorusvaimustusest südilt võidelnud. Et ta mure põhjendatud on, seda tõendavad riigivõimude sekeldused mitmesuguste „Balti ven-

dade" ja teiste sakslaste organisatsioonidega, mille sihiks on meie riikliku iseseisvuse õõnestamine.

Peep mõistab teravalt hukka selle suure humaansuse ja liberaalsuse, millega koheldakse meie endisi paruneid ja nende järeletulijaid. Ta on veendunud, et „saksläne, see on ohakas, umbrohi, millest vabanetakse ainult välja kiskudes ja juurigi põletades“ (lk. 15). Selles veendumuses on kahtlemata ka meie rahva enamik, kes mõisnikkude ja sakslaste läbi saanud palju kannatada. Peep ei suuda aru saada, miks seda ei tehta, miks talitatakse nendega sakslaste poolt meile sissetuubitud armuõpetuse järgi?

Seega on Peep oma kirjas tõstnud üles mitmed väga aktuaalsed ja valusad küsimused, millele ta tahab vastust oma koolivennalt. Romaani seisukohalt pole see kiri oluline ning tundub asjatu võõrkehana. Autor on kasutanud sellega juhust probleemide esiletõstmiseks, mis peaksid huvitama avalikkust.

Romaan käsitleb Saksa okupatsiooni aegset külaelu. Tegevustik on koondatud ühte valda, mille vaimseks juhiks Kirepi peremehe lipnikust poeg Ain ja ta tragi noorem poeg Peep. Autor algab venelaste lahkumise kirjeldusega ning lõpeb Saksa okupatsioonivägede maalt lahkumisega. Ilmekalt iseloomustab ta sakslaste tegevust ja Mäemõisa parun Budharti osa selles. Külameeste passiivset vastupanu organiseerib Ain, kes kohe esimesel ööl areteeritakse Saksa võimude poolt, kuid venna ja mõisa teeniva kallima abil pääseb põgenema ning poeb põranda alla, et seal organiseerida Omakaitset. Sündmustik on antud üldiselt väga elavalt ja huvitavalt, kuigi ilma tõusu ja mõõnata, ning ühtlasi ka ajalooliste tõsiasjadega kokkukõlas.

Okupatsioonivõimude abimeheks ja juhtijaks on kohalik parun, nagu see enamasti oli üle Eesti. Paruni lähemateks käsilasteks on mitmesugused mõisa ametimehed — käesolevas romaanis esijoones metsnikud. Metsavaht Sasmin on agaram spioon ja pealekaebaja. Teda juhivad puhtomakasulikud püüded. Agara tegevuse eest loodab ta parunilt päriks saada oma väikese metsavahikoha. Tema tegevust tiivustab veel lootusetu armastus Kadri, lipnik Aini pruudi vastu ja sellest võrsunud kättemaksuviha. Seega on kahekordselt seletatud tema saatanlikkust ja hoidumine paruni poole. Hoolimata oma valvsusest ei suuda ta siiski takistada talupoegade vilja ja toiduainete varjamisi ning tabada külas salaja liikuvat tagaotsitavat ning surmamõistetud lipnikku.

Romaan lõpeb traagiliselt. Sasmin laseb armukadedusest maha Kadri ja põleb ise purjus päi mõisa põhukuhjadesse, mis süttisid tema sigarist ja põletasid maha kogu Mäemõisa hooned.

Kompositsioonilt on romaan sirgjooneline ja selge, välja arvatud alguse ja lõpu kirjade kombinatsioon. Sündmustik areneb loogiliselt ja loomutruult, küllalt keskendatult. Asjatuid episoodide ja kõrvalekaldumisi ei leidu. Seetõttu tundub teos õnnestunud kui ükski teine, milles on katsutud edasi anda meie hilisemaid ajaloolisi sündmusi.

Romaani stiil on üldiselt elav, rahulik, jutustav, dialoogid piiri-

pidavalt loomulikud. Ainult üksikutes kohtades tundub autori liigset ülepingutust ja kunstlikkude võrdluste otsimist, kuid seda peamiselt peatükkide alguses leiduvates loodusekirjeldustes, mis ongi nõrgema- teks kohtadeks, ja romaani sissejuhatavas peatükis. Lubatagu sellistest kunstlikkudest ülekuhjamistest esitada paar näidet: „Üksainus väike rõhtjooneke oma iseloomulikus kallakus valgustas mu mulduma lõõnud mäluaia lavaaknaid tugevama leegiga, kui suudavad anda mitu kümne tuhande küünla jõulist helgiheitjat või välgusähvatus pimedal ööl. Toosama rõhtjooneke tursutas mu mälusõelal üles emotsiooniterakesed, põhjustades nende küpsemise värskeks kujutlusviljaks vanadel mälestuspeenardel, kust muidu vaevalt vaim enam oleks tihanud korjama rutata mingisugust saaki“ (lk. 8).

„Mäekuplikeste ümber, metsaserval ja hoonete vastu ajasid end püsti tuisuhallid kui perud märad; keerlesid, pildusid esimest ja tagumist otsa, norskasid, turtsusid, märatsesid ning vajusid siis jõuetult teedele, mäekülgedele, tarede taha, aedade alla. Puhkasid hetke, lõmitasid väsinud varestena hangedel, kõssitasid lauda- ja aida- nurkade ääres hiilivate röövlitena, kuid viskusid siis kaeveldes ja kaapides veel suurema südidusega maast, tormasid legendikkudele, lakku lehvitates kappasid üle põldude, vingerdasid salalikkude madudena mööda võsastikke ja karjamaid, puistasid kadakaid nende okste raksudes, pigistasid pajusid külmunud urbade kõlisesed ja kargasid sealt ootamatult suure metsa kallale nagu tuhat südametut saameest, müristades, pragistades, lõhkudes, murdes ja hävitades kõike, mis ette juhtus, kõike, millest jõud üle käis“ (lk. 17).

Õnneks leidub aga selliseid poeetilisi tiraade ainult üksikuid ja peamiselt teose alguses, kus autor pole nähtavasti oma aineses veel suutnud sisse kirjutada ja otsib abi kõrgest sõnakunstist. Varsti on ta aga leidnud enda ja muutub loomulikuks ning asjalikuks.

Tüübid tunduvad üldiselt selgepiirilised, elavad ja meeldejäävad, kuigi nad romaani jooksul ei kujune, vaid on juba alul valmis. Talu- mehi ja naise on kujutatud soojuse, armastuse ja mõistmisega, kuna sakslastesse ja nende sabarakkudesse suhtub autor jahedalt.

„Must suvi“ on kõigiti tähelepandav raamat. Ta kergitab üles rea küsimusi, mis rahvuslikust seisukohast vajavad tõsist vaagimist; on kunstiteosena hinnatavamaid meie uuemat ajalugu käsitlevatest romaanidest ja rahvusliku kasvatusse seisukohalt teretulnud teos. See tuletab hoiatavalt meelde musta suve, mis mõnelgi on kippunud vajuma unustushõlma. See näitab jälle kord näpuga meie ajaloolisele vaenlasele, kelle vastu oleme muutunud liiga leplikuks ja kes seetõttu kurjakuulutatavalt tõstab võimsalt pead meie keskel meie endi abi ja kätteantud relvadega.

„Musta suve“ peaksid lugema kõik eestlased, et tutvuda seal leiduvate küsimustega ja mõelda nende üle lähemalt järele.

P. Ambur.

AUGUST MÄLK: ÕITSEV MERI.

Romaan. Teine trükk. „Noor-Eesti“ kirjastus. Tartu, 1936. Lk. 327. Hind 4 kr. 50 s. Andres Särevi kolmevaatuseline dramatiseering August Mälgu samanimelise romaani järgi. Eesti Haridusliidu Kirjastus. Tallinn, 1936. Lk. 188.

August Mälk tõusis järsku meie paremate kirjanikkude esirinda. 1934. aastal Eesti raamatu 400-aastase juubeli puhul korraldatud K./Ü. „Looduse“ romaanivõistlusel oleks peaaegu tema ajalooline romaan „Surnud majad“ tunnustatud parimaks Eesti romaaniks. Sellest tunnustusest puudus õige vähe. Ja enne teose trükkiminekut, vastavalt žürii näpunäidetele, kõrvaldas autor peaaegu need puudused, mis takistasid teose auhindamist. „Surnud majad“ sai väärilise tunnustuse osaliseks ning tõstis autori meie nimekamate kirjanikkude hulka. Läänud aastal A. Mälk kindlustas oma võidetud positsiooni tugevasti „Õitseva merega“. See oli kahtlemata parim romaan läinud aasta toodangus ja paremaid teoseid meie kirjanduses üldse. Lugejaskond on osanud seda vääriliselt hinnata, nii et käesoleval aastal võis teosest ilmuda juba teine trükk. Mitmed teatrid on selle järgi tehtud dramatiseeringu võtnud oma repertuaari, kus see püsib menuskalt.

Katsume leida sellele vastust. Milles peituvad siis õieti „Õitseva mere“ vourused?

August Mälk on oma suure eepilise andega loonud kõigiti tervikulise ja kunstiküpse teose. Siin on ta suutnud oma vourused vabastada pahedest. Teose aines on õnnestunult valitud, ideoloogiline külg tugev ja sirgejooneline, kujud psühholoogiliselt õieti nähtud, sügavalt hingestatud ja stiil rahvapärastelt ehtne ning puhas.

Teose keskkujuks on kehva kaluri, Turja Laasi, noorem poeg Hannes, kes on hakkaja, elurõõmus ja julge noormees. Juba poisikesena on ta merel mehe eest väljas. Saab seal surmaga süütsi koos olles oma esimesed karastused ja ristsed. Hannes on erksa vaimuga ja väga püüdlük. Ta unistab laevakapteni elukutsest, kuid isa kehv kukkur ei küüni poja koolitamiseks. Hannes peab hakkama endale elus ise teed rajama. Ja ega ta sellepärast nurise. Kui meri kinni, käib ta talvel metsas puid lõikamas, et raha hankida uue kalapaadi ehitamiseks. Samal otstarbel sõidab ta suvel rannalaeval ja teenib raha paadimootori jaoks.

Kaitsevääs olles satub Hannes puhkuse ajal Põide poole, kus üks asuniku tütar heidab talle silma ja kaupleb koduväiks. Kui Hannesel oma noorpõlve armastusega, Suureõue Liidaga, kes käib linnas koolis, lähivad asjad sassi, võtabki ta koduväikoha pakkumise vastu. Kuid merimehest ei saa „maarotti“. Igatsus mere järele jääb Hannese hinge. Ta ei suuda harjuda maaelanikkude elukäsitlusega. Kui ta vend ühes sügistormis hukkub ja haige isa jääb üksinda väikesse kalurihurtsikusse, pöördub Hannes tagasi isakoju. Ta naine

ei taha sinna järgneda ja nõuab lahutust. Hannes leiab oma eluõnne lihtsas ja vaeses kaluritütres, Saadu Taalis, kellega tal juba varemini olnud poeg, milles aga Hannes polnud teadlik.

Nii lihtne on teose sisu. Kuid see on võimaldanud autoril pakuda hulga huvitavaid tüüpe ning nende kaudu püstitada ja lahendada mitmeid tähtsaid probleeme.

A. Mälk on suurepäraselt esitanud ja eristanud kahte eri maailma ning nende inimesi: randlasi ja maaelanikke. Mõlemate iseloomustavamad jooned on meisterlikult esile toodud.

Randlased on vabad, julged, üksteist abistajad, omakasu-püüdmatud, vastutulelikud ja lahked.

Üks tüüpilisem randlane on Turja Laas. „Ta oli lõbusa jutuga, see vana Turja Laas. Aastat kolmkümmend tagasi tuli ilmameredelt. Köneldi: vedanud oma ainukese raha — vana vene viiekopikalise nagu ketikoera enda järele üle läve ja — see olnudki kõik. Aga siin ta elas, kasvatas meheks kolm poega ja leeritas ainsa tütre. Ja kui vahest leiba oligi vähe — head juttu oli majas ikkagi, ning see oli isegi midagi.

— Ega inimene pole tulnud siia maamuna otsale oma sisikonda täis ajama, seletas ta kitsal päeval. — Eks elupäevade kestel ole saadud süüa ja juua — mis sest paremat. Kui on, siis sööme jälle. Ning üks kõhul ole rõõm seda suurem, mida harvemini talle head asja antakse. Siis alles oskab toidust lugu pidada.

— Vaata, sured ära, jääb see homme söök sul söömata. Aga mis kõhus, see on ikka päriselt oma. Ei seda võta enam konstaabel ega kohtupriistav. Seepärast: kui on, elame hästi, kui pole, mõtleme naeruse näoga, et oi, oli kena päev ning sai elatud...“ (lk. 15/16). Need Turja Laasi lihtsad elupõhimõtted on kohaldatavad peaaegu kõikidele randlastele. Sest nii tujukas kui on meri, on ka enamiku randlaste söögilaud. Kui kalasaak on hea, on söögilaud rikkalik, on aga meri tujukas ja saak kehv, tuleb leppida piskuga. Ja ega see nurisemine ja viriseminegi midagi paremaks tee. See veendumus näib olevat juurdunud kõigisse randlastesse, sest ükski ei nurise oma elu ega saatuse üle, vaid kõik püsivad truult oma kohtadel. Nii Laasi naine, Liisu, ei heida haigena voodisse, et sellega mitte muret majja tuua, vaid sureb oma igapäevaste talituste juures, vana pime ja jalutu kalur, Saadu Aadu, istub truult aerupingil, kuhu teda tõstetakse ja aeruotsad pihku pistetakse, ning tema tütar Taali kasvatab rahulikult oma poega, ilma et läheks selle isale esitama vähemaidki nõudmisi. Ta on rahul oma piskugi õnnega.

Randlaste ühtehoidumine ilmneb kõige selgemini, kui konstaabel tuleb külla autojuhi peksmise lugu juurdlema. Randlased oma aforistlikkude ütlustega sulevad varsti ametimehe suu ja see ei saa teada midagi ning on sunnitud tulemusteta lahkuma.

Maainimesi ja nende elukäsitlust esitavad käesolevas teoses asunik Põide kandist oma naise ja tütreaga, ning Hannese vennanaine.

Maainimesi iselomustab kõigepealt alaline orjamine, korjamine

ja muretsemine homse päeva eest, mis ei lase tunda õiget elu ega töö rõõmu. Randlaste arvates mure tuleb isegi. Sellega on nõus ka jõukas asunik, kui ta Hannesega neist küsimusist vestleb. „Sul on õige jutt, et mis liigset ning asjatut — mure ning elamise poolest. Kui elada saab, surra saab ikkagi. Aga talu asi on sedasi, et kisub. Mis laastu lööd, sealt vahib vara vastu. Mis tunni varem tõused, seda laiem viljaväli ning pikem kõrs. Siis ta kisub . . .“ (lk. 232). Nii need maainimesed endid tööga tapavad ja muretsemisega vaevavad, kuni selja-sooned hakkavad „kiskuma“, pihavoolmed valutama ning rindade alt muutub kõvaks. Paratamatult tuleb hakata hädaldama, oma muresid ning valusid teistele kurtma ja nendelt kaastundmust kerjama.

Randlasena Hannes ei suuda hästi mõista sellist elukäsitlust ega oska olla küllalt kaastundlik oma naise ja ämma hädade vastu. Ta ei suuda taluda alalist hädaldamist ja halisemist, sest ta pole seda kunagi varemini kuulnud. Nii muutubki ämm ta vastu varsti mürgiseks ja nainegi teeb sageli etteheiteid osavõtmatuses ning kaastunde puudumise pärast.

See arusaamatus on tingitud eri keskkonnast võrsunud inimeste hingelaadist. Autor on osanud seda väga veenvalt ning hästi näidata.

Maainimeste hädaldamise ja halisemisega, mis randlasele võõras, seltsib veel kärsitus, liiga sage meelegeitmine ebaõnne puhul. Selle tõestuseks on autor esitanud Hannese vennanaise, kes pärit kuskilt sisemaa talust. Randlaste seas tundub ta väga rabelejana. Iga väiksema ebaõnnestumise juures hakkab ta halisema ja satub lootusetusse seisukorda, kus kaotab elu juhtimise ja korraldamise võime, mis randlasel püsib alles kuni meelemärkuse kaotamiseni. Nii tõestab autor randlasena käesolevas romaanis, et randlased on inimestena igapidi tublimad ja hinnatavamad. Neil on neid omadusi, mida meie peame üldiselt inimese iseloomu voorusteks, palju rohkem kui maainimestel. Meri on õpetanud neid kannatama, andnud hingele rohkem suurust ja avarust ning paatkonnas õpetanud inimesi ühte hoiduma. Maainimestel, kes igaüks nosib oma põllulapi kallal, puudub selline suur õpetaja, ühtlustaja ja õiguse mõistja ning sellepärast ongi nad isekamad, omakasupüüdlikumad, elult rohkem nõudjad ja hädaldajad. Kuid see-eest on ka maainimesed jõukamad ja nende majanduslik kandejõud suurem. Seega tuleks riiklikust ja rahvamajanduslikust seisukohast hinnata püsivat korjajat rõõmsatujalisele ühepäevainimesele. Sündinud randlasena kuulub aga autori sümpaatiat merimeestele ja ta on suutnud kõike esitatut põhjendada veenvalt ning tõestada psühholoogiliselt õieti nähtud eluliste tüüpi-dega.

Romaani kujundus on „Õitsevas meres“ A. Mälgul õnnestunud. Kõik osad on tasakaalustatud. Nii rannaküla kui Põide kandi asundustalu elab kogu aja lugeja silmade ees. Üks hästinähtud ning maalitud pilt järgneb teisele loogilises reas algusest kuni lõpuni.

Romaani dramatiseerides on A. Särev selle tuuma osanud kauris hästi esile tuua, niisamuti ka tüübid elustada. Kuid ta on võinud

pakkuda romaanist ikkagi ainult üksikud iseloomustavamad pildid, suutmata haarata kogu teose olemust. A. Mälgu lopsakas rannarahva kõnelus vahest tõuseb dramatiseeringus rohkem esile kui romaanis, kuid lavalt need kõnepärlid kahtlematult väsitavad kuulajaid ning teevad pealtvaatajaid varsti tuimaks ning seetõttu võib nendest rohkesti minna kaduma. Seega on nautimiseks romaan eelistatavam, kus igaüks neid võib maitseda rahu ja jõudumööda.

Kuigi dramatiseeringut tuleb pidada üldiselt õnnestunuks, ei saa siiski sellist kirjanduslikkude teoste lavale seadmist pidada põhimõtteliselt õigeks. Ka parim dramatiseering ei suuda edasi anda romaani olemust täielikult. Lavapiltides katkestub romaani suur eepiline terviklus ja palju pisi-asju, mis kirjanduslikus teoses iseloomustavad olustikku ja tegelasi, läheb laval paratamatult kaduma. Lavastaja ei saa ega tohigi arvestada kirjandusteosele sageli väga tähtsaid pisi-asju, vaid ta peab käima lava ja näitekunsti seaduste järgi.

A. Randveer.

MART RAUD: KIRVES JA KUU.

Romaan. „Noor-Eesti“ kirjastus. Tartu, 1935. Lk. 358. Hind 4 kr. 50 s. Näidend 3 vaatuses 6 pildis. Eesti Haridusliidu Kirjastus. Tallinn, 1936. Lk. 136.

Kahtlematult on meil viimasel ajal dramatiseerimisega mindud liiale. Peaaegu kõik nimetamisväärased romaanid on seatud lavale. Kas see on mingisugune moehaigus või pole suudetud tõesti leida muud teed algupäranditega teatrinoete rahuldamiseks. Selle juures aga unustatakse, et kirjandus on omaette kunst ja lavakunst omaette, millel kummalgi eri nõuded ja seadused. Väärtuslikku romaani või novelli ei saa peaaegu kunagi kogu tema olemuses ega kunstilises tervikluses lavale edasi anda. Emb-kumb: kas dramatiseering kujuneb kirjandusteose suuremal või vähemal määral labastamiseks, või täiesti omaette uueks kunstiloominguks, oleneb dramatiseerija isiklikkudest võimetest, loomis- ja kujundamisjõust.

Juba vabariigi alguspäevil tahtis dramatiseerimistõbi nakatada meie kirjandust, siis aga leidis julge ja tugevakäeline arst, kes opereeris selle haiguse juba tema idus. Mõtlen Eduard Vilde ja A. Tammani konflikti „Maatra sõja“ dramatiseeringu puhul.

Nüüd aga pole näha arsti ega rohtu selle tõve vastu. Autorid meeleldi näevad oma kirjanduslikkude teoste lavaleseadmist, sest see on teatavaks reklaamiks romaanile. Nii mõnigi teatriskäija hakkab huvi tundma teose vastu ja katsub seda endalegi muretseda. Kirjanduse reklaamimise suhtes võib ju dramatiseeringutel seega mingi tähtsus olla. Kuid ega teater ole ometi mingi raamatute reklaamimise büroo, vaid omaette kunstiasutis. Käesolevate ridade kirjutajal on juhus olnud näha enamikku meie dramatiseeringute lavastusi, kuid ei

ole meeles ühtegi juhust, kus oleks jäänud mulje, et laval nähtu oleks suutnud tõusta kirjandusliku teose tasemeni ning pakkuda ligilähedalegi seda elamust, mis on saadud teosest. Enamasti on tulnud teatrist lahkuda tundmusega, et jälle üks võrdlemisi hea asi on ära labastatud või paremal juhul vesistatud.

Seni olid meil dramatiseerijateks peamiselt teatriinimesed, lavastajad, dramaturgid ja näitlejad. Käesolev juhus aga näitab, et see töö hakkab levima ka juba kirjanikkude seas. Mart Rual ilmus läinud aastal romaan „Kirves ja kuu“, mis sai võrdlemisi kiitvate arvustuste osaliseks, kuid oma staatilise loomu ja liigse kirjeldava elemendi rohkuse tõttu ei tõmmanud enesele elukutseliste dramatiseerijate tähelepanu. Autor on näinud aga tähelepanematuses oma kiidetud romaani alahindamist ja ise seadnud selle lavale, et tunnustus oleks täielik ning annaks aja- ja moemõõdu välja.

Tõesti, M. Raua romaanist võib öelda rohkem head kui halba. Tal on õnnestunud kujutada karmi ja elujõulist tagamaa talupoega, kes tööga tapnud oma kaks naist ja lapsed. Kolmanda naise on ta peksnud majast välja ning üks poeg on noorena põgenenud ja jäänud ka seetõttu ellu. Kevadel, tedremängu ajal, tunneb vanamees endas aga jälle elujõudu pakatavat ja tahab seda demonstreerida minna teenija juurde. Kui ta sealt eest leiab poisi, on Taadermaal püssipaugutamist ja maja on kevadiste tööde lävel jälle naisperest tühi.

Vana sõidab linna otsima uut teenijat. Leiabki viimaks ühe, kes asub tallu selle teadmise ja tahtmisega, et Taadermaa talu endale hankida. See õnnestubki töökal ja igapidi eeskujulikul Lindal, kuna ta sügiseks viljapeksu ajaks võib vanale Tiidule teatada, et on oodata talule pärijat.

Romaani kesksam osa on aga pühendatud Tiidu ainsale elavale pojale, Vidrikule, kes on maalikunstnik ja tuleb üle kahekümne aasta kord isatallu suvitama.

Vidrik on täielik boheemlane ja kunstnikuhingega inimene, kes otsib suurt maalilist tõe oma järgmise pildi jaoks. Karmi reaalse eluinimesena ei suuda isa poega mõista. Juba esimesel päeval on neil kokkupõrkeid. Kuid poeg näitab isale kaasatoodud pilte. „Kündja“ juures lähevad nad sõnelema, sest isa ei suuda mõista, kuidas hobune püsib nii rakkas, nagu poeg on seda joonistanud. Nii kestab see reaalse ja unistusliku maailma omavaheline hõõrumine kogu suve ja Vidrik on oma olemisega ning käitumisviisiga nii pere- kui külarahva naeruks. Kogu sellest nägelemisest leiab Vidrik siiski sügiseks otsitud maalilise tõe. Sellele tuleb ta õhtul hilja väljakäigukoha auku kaevates. Teibasse on löödud kirves ja kuu tuleb selle kohale. Seega ongi Vidrikul suur ning otsitud maaliline tõe käes — „Kirves ja kuu“. Kirves iseloomustab reaalselt ja kuu unistuslikku maailma. Kuigi kirves aiateibas näib lõikavat teravalt kuule näkku, ei küüni ta tõeliselt ometi selle lähedalegi.

Vidrik ei saa aga oma maalilist tõe jäädvustada, sest teda

segatakse alati, kui inspiratsioon tuleb peale. Ta kavatseb kodust lahkuda ja teeb selleks ettevalmistusigi, kuid upub enne jõeporri, kuhu isa jätab ta kalapüügil.

Just romaani lõpp ongi kõige ebaõnnestunud ja psühholoogiliselt küsitavam. Kas on võimalik, et isa ei märka poja jõkke jäämist ja uppumist antud olukorras? Kas isa suudab käituda selliselt, kui ta ühel ööl tulusel olles näeb kala otsides jõe põhjast vastu vahtivat uppunud poja nägu? Need on küsimused, millele autor ei suuda romaanis rahuldavalt vastata. Vististi käiks see igale närvidega inimesele üle jõu. Selles on hiljemini nähtavasti autor isegi veendunud ja näidendile teinud teise lõpu. Vidrik lahkub seal öösi ilma jumalaga jätmata talust ja sõidab Sauna Siimu käest laenatud rahaga Tallinna, s. o. talitab nii, nagu ta romaanis kavatses. Selline lõpp on kõigiti loomulikum ning teosele sobivam. Milleks peab siis autor unistuste maailma, millele ta kogu teose jooksul poolehoidvalt suhtunud, nii julmalt ja loomuvastaselt uputama jõemutta? Seda ei tingi teose kompositsioon ega nõua psühholoogiline lahendus.

Üldiselt on teos lustakas ja tüübid kujundatud eluliselt, kuigi kohati tundub opereti õhku sisse tungivat. Probleem on hästi seatud ja lahendatud.

Ainult Vidriku iseloomu kohta võiks tekkida küsimus: kas kunstnikud on tõesti nii õrnahingelised, raevukad ja äärmusest äärmusse kalduvad? Kas autor pole siin veidi liialdanud ja vahest üksikutest kunstnikkudest nende erinevusjooni kokku sulatanud ühte isikusse, küsimata, kas selline tüüp on elus üldse võimalik ja reaalsuses mõeldav. Igatahes tundub Vidrik rohkem veidrikuna kui reaalse isikuna, kes ka kunstnikuna on ebausutav. Või on autor tahtnud pakkuda ainult kunstniku ideed nii nagu neid omal ajal meil ette kujutati? Sel juhul ei saa läheneda talle muidugi reaalsuse nõuetega. Igatahes tundub Vidriku tüüp mitte tänapäeva maailmast ja tema järgi otsuseid teha olviku kunstnikkude kohta oleks ekslik.

Oma põhiolemuselt on teos aga arutlev ja paigalpäisiv, mitte küllalt tegevusrikas. Kuid romaanis pole see puuduseks, sest autor on kõik arutlused osanud huvitavalt ja elavalt sõnastada.

Näidendi põhiolemuseks on aga tegevus. Ainult jutuaajamine ja probleemide arutlemine ei sobi lavale. Nii peab vististi ka autor veenduma, et õnnestunud romaanist ei saa mitte veel head näidendit. Näidend „Kirves ja kuu“ suudab pakkuda õige väikese murdosa sellest, mis annab romaan. Kui Vidriku kuju esineb näidendis peaaegu nüüsamasugusena nagu romaanis, siis Tiit jääb juba kahvatumaks. Taadermaa peremehe iseloomustamiseks on just väga olulised romaani esimesed õnnestunud peatükid „Tedremäng“ ja „Leitud luud“. Näidendis ei suuda neid asendada kuidagi kolme eide jutuaajamine esimese pildi alguses. Samuti kahvatuks jääb ka teenija Linda. Romaanis on tema teoviis ja Taadermaa talu püüdmine motiveeritud ja hingeeluliselt mõistetavaks tehtud, näidendis jääb see kõik aga tumedaks. Juba

Linda linnas leidmine ja teenijaks kauplemine annab võtme tema hingeelu mõistmiseks. Täiesti avab ta teotsemise motiivid aga romaanis oma elulugu jutustades. Näidendis kõik see puudub.

Nii võime kokkuvõttes öelda, et M. Raua romaan „Kirves ja kuu“ on nauditav, välja arvatud ebaloomulik lõpp. Näidend on aga tervikuna ebaõnnestunud, olgugi et selle loomulik, teemat õigesti lahendav lõpp jätab rahuldava mulje vaatajas, kes peale vastava romaani lõpuni lugemist kandis endaga ängistavat tunnet. See on aga ennekuulmatu kunsti nautimisviis, kui ollakse sunnitud kogumulje saamiseks ühelt pildilt taevast ja teiselt merd vaatama.

A. Randveer.

HUGO RAUDSEPP: JUMALA VESKID.

Jutustused. Noor-Eesti kirjastus. Tartu, 1936. Lk. 183. Hind 2 kr.

Jumala veskid jahvatavad aeglaselt, kuid peenelt ja põhjalikult. Nende vahele sattunud inimesel pole pääsu. See põhitõde läbib kõiki käeoleva kogu viit jutustist — „Ajastiku ohvrid“, „Neitsist sündinu“, „Jumala veskid“, „Õngitsejad“ ja „Johannes Niglase juhtumus“. Seega on H. Raudsepa pika ajamiku vahel sündinud jutustised koondatud kõik ühise idee ümber, mis õnnelikult väljendatud kogu peal- kirjas. Esimeses ja kolmandas jutustises on see motiiv kõige teravamalt esile tõstetud. Nende mõlema tegelaste kallal töötavad jumala veskid kõige intensiivsemalt.

„Ajastiku ohvrites“ autor esitab Raismikkude perekonnaloo kõigi selle tõusude ja langustega. Keskkujuks on energiline Volde- mar, kes viinameistrina endisel laial Venemaal ajanud kokku roh- kesti raha ja enne iseseisvust oli mitme maja omanik Tallinnas. Muutunud olukorras ei oska ta aga enam orienteeruda. Tragi naise õhutusel katsub ta ärikseda kõrtsmikuna, kuid ei suuda orienteeruda kiiresti muutuvast ajavaimusest ega majanduslikkudes konjunktuurides, jääb nii täiesti vaeseks ning satub kohtu alla. Lahenduse toob vaba- surm rongi all. Jumala veskid jahvatasid Voldemari pikkamisi, kuid põhjalikult. Nimijutustises töötavad nad muinasteadlase Muinaste kallal palju kiiremini. Kuid seegi andekas ja energiline teadusmees on sunnitud alla vanduma ja lahkuma siit maailmast olude sunnil enne oma suuruurimuse lõpuleviimist. Muinaste jahvatamisel on möldriks ta abikaasa poeg esimesest abielust, kes sööb oma kergemeelsusega kasuisa hinge ja närvid.

„Neitsist sündinus“ vallaslaps Eets pääseb esialgu jumala veski kivide vahelt põgenemisega vanatüdruk Säbri-Anne eest, kes tahab sundida Eetsi võtma ennast naiseks.

Ja üks „Õngitsejates“ ning „Johannes Niglase juhtumuses“ tööta jumala veskid ka omaviisi. Esimeses on jahvatatavad suvitajad elujanune direktori proua ja vanapoolne arst, teises tuntud kirjanik.

Ainevalik on autoril võimaldanud teravat seltskonna ja olustiku-kriitikat, mida on antud rõhkesti. „Ajastiku ohvrites“ on autoril suurepärase võimalus arvustada meie vabariigi algpäevade äriilma. Ta näitab, kuidas endised kaalukad ja arvestajad inimesed jäävad alla uues olukorras, kus peatähtsus on kiirel orienteerumisel ja momendi kasutamisel, kuna kõik endised, kes varemini talitasid rohkem aje sunnil, kui olid püsivad kaalujad ja järjekindlad põhi-mõtete inimesed. Nende mentaliteet vastab rohkem ajale ning nad tõusevad kiiresti.

„Jumala veskites“ näitab autor lähemalt nende uusrikaste saatust. Niisama kiiresti kui nad tekkisid, kaovad nad ka konjunktuuri muutudes avaliku elu näitelavalt. Miljonäridest saavad üle öö kerjused. Ajaratas on keeranud seega ringi. Kuid uusrikaste kadumise-ga ei muutu siiski olukord endiseks. Nad pole parandanud riigi- ega rahvamajandusele mitte üksnes oma korstnasse kirjutatud miljonid, vaid endi, abikaasade ja peamiselt laste näol ka hulga ühiskonnale kasutuid või sageli kahjulikke kodanikke. Nende lapsed on kasvatatud tööpõlgajateks, parasiitideks, kes laastavad rahu-likkude kodanikkude elu ja mürgistavad üldist vaimset õhkkonda. Just seda parandatud ebatervet mentaliteeti on riigil ja ühiskonnal kõige raskem seedida ning endast välja heita. Selle all oleme kannatanud rohkem kui pankrotimeistrite läbilöödud miljonite pärast. H. Raudsepp näitab seda väga kujukalt. „Jumala veskite“ peategelase Olav Arnoveri taolisi tüüpe leidub meil rõhkesti ja nendega pole midagi peale hakata.

„Neitsist sündinus“ ja „Õngitsejates“ on autoril võimalus kritiseerida seltskonna armuelu, esimeses maa- ja teises linnainimeste oma. Siingi sädeleb autor oma teravmeelsuse ja tabavusega. Eriti tüüpiline selles mõttes on „Õngitsejad“, kus üks vaimusähvatus järgneb teisele. Kogu jutustis on ainult kahekõne mehe ja naise vahel, kes õngitsevad jõekaldal. Kuna mõlemad tegelased on haritud ja seksuaalküsimustes kodus, siis ei väsi nad oma kõnelustes leidmast ikka ja ikka uusi sümboteid, nii et suurepärasemat ja teravmeelsemat jutuajamist „läbi lilled“ on raske leida kui toimub siin. Psühholoogiliselt õieti on autor näidanud enne akti mehe ja pärast — naise aktiivsust ning vaimuteravust. Tabavalt ütleb naispartner: „Mehed on kui tuletikud, süttivad suure praginaga, süütavad tulekahju, ja kui me siis põleme, on nad ise ammu kustunud“ (lk. 131).

„Johannes Niglase juhtumuses“ autor sarjab kirjandust ja arvustust. Omal ajal „Loomingus“ ilmudes tekitas see jutustis palju elevust ja suurt järellainetust ajakirjanduses, kuna siis olid põnevalt päevakorras kirjanduse eluläheduse küsimused ning elukauge kirjaniku prototüübina Johannes Niglas leidis teravat arvustamist. Tänapäeval, kus selle küsimuse ümber juba lahingud löödud, pole Niglas enam nii huvitav, kuid autori teravat satiiri võib siiski mõnuga lugeda.

Üldiselt jätab „Jumala veskid“ võrdlemisi ühtlase ning tervikulise mulje. Autori vaimukus üksikute elunähtuste esitamisel paneb kaasa elama. Stiili sädeluse kõrval tuleb kõrgelt hinnata ka käesoleva kogu mõttetihedust ja probleemiderikkust, mis pole tavaline meie jutustiskogudes.

P. Ambur.

ALMA OSTRA: LENDVA.

Noor Eesti rahvaraamat nr. 2 ja nr. 3. 1936. Tartu. 120 + 135 lk., Hind à Kr. 1.—.

Ajalooline ainek on meie kirjanduses viimasel ajal eriti moes, ka kõnesolev romaan on selle moega kaasaskäimine. Romaan käsitleb talurahva vabastamise aega teoorjusest. Romaani sündmustik areneb kuski Tartumaa idaosas. Ajaloolist faktidematerjali leidub aga teoses nii vähe, et sellele ajaloolise romaani nimetust ei saa anda.

Muide sündmustikku võib mõne lausega ümber jutustada. Kehvades oludes tüdrukuks sirgunud vaenelaps Mari on suures raskuses mehe valikul, ta ei tea, kas abielluda heasüdamliku Hundi Antsuga või jõhkra Kruusamäe Taavetiga. Lõpuks valib siiski viimase ja elab läbi head ning halba; hüljatud Ants jääb aga edasi heaks sõbraks, abiellub Nõia Kadri tütre Viuga. Ringi käivad kuuldused teoorjusest vabastamisest, rahvas muutub rahutuks ja nagu kavatseb vastuhakku. Vastuhakkamisest ei tule aga midagi välja, küll satub Kruusamäe Taavet mõisa opmaniga vaenujalale ja peab põgenema koos naisega esialgu metsa ja hiljem sealt Tallinna, nende poeg Jaan jääb Mari endise austaja Antsu kasupojaks, kellele abielust sünnivad ainult enneaegsed lapsed.

Autoril on kindlasti suuri raskusi olnud seesugusest kasinast materjalist valmis kirjutada 255-leheküljelist romaani, isegi sobivat pealkirja pole suudetud leida. Pealkiri „Lendva“ on väheütlev, sest sellel on vähe sidet teose sisuga, sest lendva ei tee kuski midagi. Näib, et Hundi Antsu langetõbi koos lendvaga ainult sellepärast jutustisse põimitud, et autor saaks oma arvamust avaldada langetõve päritavuse kohta. Seda arvamust võiks kinnitada veel see, et autor ei lase Hundi Antsul abielluda terve Mariga, vaid hädise Viuga, kes on suuteline sünnitama vaid surnultsündinuid.

Autoril pole õnnestunud psühholoogiliselt usutavaid kindlajoonelisi tüüpe luua, nii et me suudaksime umbkaudugi aimata, kuidas üks või teine tegelane teatavasse olukorda asetalt reageeriks. „Lendva“ tüübid käituvad ainult nii, kuidas autor seda neile ette dikteerib, ja seepärast jääb kogu tegelaskond kuidagi ebamääraseks, elutuks. Autor teeb küll kõik, et oma tegelastele elu sisse puhuda, kuid tulemusi on vähe. Armastajad ei tea, kas ja keda nad armastavad, vihkajad ei tea, kas ja keda vihata.

Talupojad on kujutatud kõik halisevate orjadena, keda kiltrid ja kupjad peksavad nagu heaks arvavad. Parunid, opmanid, kiltrid ja kupjad on kujutatud šablooniliselt õelatena, kuid see õeluski on udune ja kahvatu.

Ei saa uskuda, et eesti talupoeg kunagi on olnud nii mannetu, nii hell, nii tobe. Ei saa uskuda, et eesti talupoegade seas on leidunud nii palju pealekaebajaid, hässitajaid, alatuid ja parastajaid. Eesti talupoeg on olnud ka teoorjuse ajal küllalt mehine, küllalt taibukas ja elujõuline. Autor nähtavasti pole suutnud tungida maamehe hingeellu.

Niisama kui tüübid, pole ka sündmustik loogiline ega usutav. Miks näit. Hundi pere omas erandlikku seisukohta teiste seas? Jah, miks kõneleb Hundi rahvas koos Mariga puhas moodsat eesti keelt, kuna teised pursivad mingit segamurrakut? Miks sureb paari aasta jooksul niipalju inimesi — Hundi Jaak, Mari vanaema, Kruusamäe perenaine, Hundi perenaine, vanaparun jne.? Miks on inimestel kord viina osta lähkrite viisi, siis jälle tuleb nälgida, kui vaja, või oli viinalähkrite jutt ainult selleks, et karskust propageerida? Miks ei suuda Viiru elujõulisi lapsi sünnitada?

Et päästa, mis päästa annab, selleks põimib autor jutulõnga ohtrasti nõialugusid, vaimude nägemisi ja muid imeasju. Hõberahasid hoiab autor hoolega õunapuu juure all ja tuletab ühtepuhku meelde, et näe, rahad on ikka õunapuu all. Ja ongi hea neid rahasid võtta, kui Mari ja Taavet põgenema peavad.

Raamatu teine osa on siiski võrdlemisi loetav. Lugemist lõpetades tekib aga küsimus: milleks on see romaan õieti kirjutatud?

A. Kaugevee.

EMILE BOUTROUX: TEADUS JA KULTUUR.

Tõlkinud Paul Kogerman. Tartu Prantsuse Teadusliku Instituudi Toimetised. K./Ü. „Loodus“, Tartu, 1936. a.

Filosoofilisest mõtlemisest üldse, eriti aga kaasaegsest filosoofilisest mõtlemisest on meie laiem lugejaskond väga puudulikult informeeritud.

Seesuguses olukorras on teretulnud iga vastavasse alasse kuuluv teos ja seda enam, kui see peegeldab kaasaega, nagu vaadeldav *Émile Boutroux' „Teadus ja kultuur“*.

Émile Boutroux suri küll juba 15 aastat tagasi (a. 1921), kuid ta kuulub prantsuse kaasaegse filosoofia tähtsamate teerajajate hulka, kes tunduvalt oma tegevusega professorina, Moraalsete teaduste ja Prantsuse akadeemia liikmena on mõjutanud nüüdisaja prantsuse filosoofiat ja maailmavaadet.

Teadus ja kultuur on mõisted, mida kuuleme iga päev, milledest tunneb kohustatud olevat rääkima, oma arvamist avaldama iga mees. — Kõik tänapäeva ümberkorraldused rahvamajanduses ja -hariduses

toimuvad „teaduse“ ja „kultuuri“ tähe all. Teadus ja kultuur on nii mõisteiks, mis on populaarsemad kui igapäevne leib. Aga paraku peame ütleva: õiget sisu neile mõistetele ei suuda enamik meist anda; neist räägitakse ja neid tarvitatakse rohkem aimuste põhjal.

Boutroux näitab oma teoses „Teadus ja kultuur“ nende mõistete sisu ja mahtu, kuidas need mõisted üksteisesse suhtuvad ja kuidas nad ajaloo vältel, alates Vana-Kreeka ajast ja lõpetades tänapäevaga, on esinenud. Ta leiab, et mõtleivate peade mõtlemise areng on seni nagu kella pendel võnkunud t e a d u s e ja k u l t u u r i vahel. Teaduse ülistamisele on järgnenud k u l t u u r i, puhta vaimuse, hingelise ülistamine ja ümberpöördukt. Pöördepunktidel on üle elatud kriisiaegu ja praegugi on Boutroux' arvates ühe seesugusega tege mist. — „Jällegi kuulutab teadus: „Mulle kuulub reaalsus, mulle inimene tervikuna!“ Jällegi inimene hämmastub ja küsib: „Kas on siis lõplikult tõestatud, et minu isiksus on vaid näilikkus? Et ma pole muud kui asi, nagu kõik teisedki asjad . . .““ (lk. 14).

Kuna Boutroux' filosoofiline mõtlemine on sihitud eksaktsete teaduste kriitikale ja mehhanistliku elukäsituse vastu, siis tõstab tema „Teadus ja kultuur“ nii mitmegi tänapäeva puhta teaduse võimu jumaldaja mõttesfääri teised, vähemalt niisama kaaluvad argumendid kultuuri vallast.

Soovitav raamat lugejaile, kes loevad vähe, kuid sügavasti mõtle vad loetu üle.

A. Pärl.

H. LE CHATELIER: INTELLEKTUAALSE ELIIDI LOOMINE TEADUSES JA TÖÖSTUSES.

Tartu Prantsuse Teadusliku Instituudi Toimetised. K./Ü. „Loodus“, Tartu, 1936. Hind 50 senti. Tõlkinud J. Kopvillem.

Käesolev raamatuke on kuulsa prantsuse keemiaprofessori kõne. Meile, eestlastele, on see tähtis kui puhtkasvatusteaduslik teos, kus lühidalt, selgesõnaliselt, elukogemustele toetudes on puudutatud rahva elus tähtsaima elemendi kujundamist. Eliidi kasvatusküsimus ei puudu ta ju ainult kildkonda, vaid haarab kogu rahva kasvatust ja õpetust, sest viimastel aladel seatakse alati sammud i d e a a l i d e, s. t. e l i i d i suunas ja selles peab igal rahval selgus valitsema.

Milliseid omadusi peab siis Chatelier' arvates eliit omama ja kuidas neid arendada?

Esikohal nimetab suur prantslane a k t i i v s u s t, suurt töö armastust. Ükski suurmees pole rakendanud kuue- või kaheksatunnist tööpäeva. Ümberpöördukt, nad kõik on põgenenud kõige muu eest töö juurde. Kuna seesuguse töökuse või aktiivsuse tõukejõududeks on 1) loomuseks saanud h a r j u m u s, 2) a m b i t s i o o n, soov saada rikkuste, auavalduste osaliseks (autor on vaimustatud

Carnegie ütlusest: „Mina pöördun ainult nende poole, kellel on ambitsioon saada miljonäriks, teised ei huvita mind.“) ja 3) töötulemuste kaasakiskuvus, s. o. teadmise või oskamise rõõm — tööõõm ja neid on võimalik kasvatusel teel kergesti kujundada, siis on eliidi kasvatamine võimalik. Eliidi kasvatuses kriipsutaksime alla ühe Chatelier' mõtte, mis eriti praegusel silmapilgul võiks meile huvi pakkuda. Ta ütleb: „Tööõõm peaks olema arendatav kasvatusel teel ja võiks seda olla kergesti. Seda võiks saavutada hoolitsedes vähem laste eksamite vastu ettevalmistamise ja rohkem nende intellekti arendamise eest“ (lk. 18).

Järgmisena tõstab autor üles eliidi psüühikas vajaliku loomisvõime — see on uute mõtete produtseerimisvõime, looja võime, mille arendamine on keskkariduse tähtsamaks ülesandeks.

Et tagajärjekalt rakendada aktiivsust ja loomisvõimet, on tarvis kolmandat — arukust, tervet mõistust, taktitunnet või nn. finessimeelt — kriitikameelt, mis on vajalik nii teadlasele kui töösturile. Autori arvates on algeline terve mõistus sage loodusand, kuid finessi õrnem meel peamiselt kasvatusel tulemus, mis tekib eriti perekonnas kasvatusel. Korrates Inglismaa ütlust, et džentlmeni kujundamiseks on vaja 36 aastat kasvatus: 12 aastat vanaisale, 12 aastat isale ja 12 aastat pojale, võtab autor eliidi kasvatusel rahvakasvatuse programmina laiemas mõttes.

(Meil pole sellelt seisukohalt keskkariduse tähtsust kaalutud ega hinnatud. On mõeldud rohkem tänapäevale, hariduse omandajate käesolevat põlve, mitte järgnevaid.)

Lõpuks peatub autor teadmiste põhjalikkuse tähtsuse ja omandamisviisi juures. Väga õieti rõhutab ta siin mälu kõrval tähelepanu meele tähtsust ja selle arendamise võimalikkust.

Peale puhtkasvatusteadusliku tähtsuse vääriv vaadeldav „kõne“ hindamist ja tähelepanu kui parimaid teadusliku kõnekunsti saavutisi.

A. Pärl.

ANATOLE FRANCE: SYLVESTRE BONNARD'I ROIM.

Nobeli Laureaadid. K./Ü. „Loodus“, Tartu (1936). Lk. 286 + autori pilt kriittahvlil. Hind 3 krooni.

„Sylvestre Bonnard'i roim“ on Anatole France'i esimene romaan, mis tõi talle kohe suure kuulsuse. Selles esitab ta ühe prantsuse teadlase päeviku, kes on samuti suur raamatute sõber kui autorgi. Sylvestre Bonnard on suur mõtleja ja lugeja, kuid tegudes saamatu. Ta elab üksinda oma raamatute riigis koos vana majapidajannaga. Üksiklaseks on jäänud ta õnnetu armastuse tõttu, sest ta armastatu on eelistanud jõukat meest kuivale teadlasele.

Romaani esimene osa on pühendatud peamiselt Bonnard'i ise-loomustamisele. Ta saab mingist kataloogist „Kuldse legendi“ käsikirja jälgedele ja hakkab seda taga ajama. Selle otsimiseks sõidab ta isegi Sitsiiliasse. Ometi on otsitav haruldane käsikiri tema enda kodu lähedal ühes vanaraamatukaupluses. Kuid sealtki ei saa Bonnard oma igatsetud aaret kätte, sest „Kuldse legendi“ käsikiri on määratud oksjonile, kus hind aetakse kuulmatult kõrgeks, nii et teadusmees ei pääse „Kuldse legendi“ ligigi. Kuid juhuslik heategu teeb ta siiski selle käsikirja omanikuks. Alul elab sama maja põõningul kehv raamatuagent oma ilusa naisega, kes külmal talvel sünnitab poja. Sylvestre Bonnard saadab talle majapidajannaga puid ja sooja toitu. Selle tänutäheks kingibki nägus naine, kes leseks jäädes on abiellunud rikka vene vürstiga, talle igatsetud ja taga-aetud „Kuldse legendi“ käsikirja.

Alles teises osas Bonnard hakkab kirjeldama oma roima. Ta saab teada, et tema armastatu tütre tütar on jäänud orvuks ja vae-seks ning asub ühes kinnises kasvatusasutises, kus teda kui kehva last koheldakse halvasti. Bonnard läheb tütarlast vaatama ja satub väga ebameeldivasse õhkkonda. Asutise juhataja preili Préfère on ebameeldiv inimene. Teda nähes „mu esimeseks mõtteks oli saata ta kuse kurat, teiseks nentida, et ta suu sobis naeratamiseks nii, nagu kastrul viiulimänguks, kolmandaks oli vastata talle samasuguse viisakusega ja öelda, et ma loodan ta tervise olevat hea“ (lk. 199), kirjutab Bonnard oma päevikusse. See vanapiiga hakkab koos Jeanne Alexandre'iga, Bonnard'i huvialusega, sageli külastama teadlase poissmehekorterit ning tasapisi mugavalt ennast seal sisse seadma, lootes peatsetele pulmadele. Kui aga Bonnard sellele kavatsusele kriipsu peale tõmbab, muutub Jeanne'i elu asutises otsemaid põrguks. Sylvestre Bonnard on kaastundmusest sunnitud sealt ta röövima, saates seega seaduse ees korda suure kuritöö alaealise tütarlapse võrgutajana. Teadlane pääseb karistusest ainult selle tõttu, et Jeanne'i seaduslik hooldaja on kelmina maalt põgenenud. Bonnard saab Jeanne'i seaduslikuks hooldajaks ja paneb ta mehele ühele noorele andekale teadlasele.

Romaani sündmustik on seega väga lihtne. Kuid Anatole France'i teostes pole tähtis sündmustik ega intriig, vaid käsitusviis, stiili kristallpuhtus, mõtteteravus ja aforismid, mida ta rohkesti oma teostesse põimib. Käesolevas teoses on tal seda eriti võimalik teha, sest see on teadlase päevik, kes kogu oma elu veetnud raamatute keskel. Kõnelustes on Bonnard teravmeelne ning osav raamatute tarkuse ja tõeterade kasutamisel. Bonnard avaldab huvi ja seisukohti väga mitmete elunähtuste kohta. Ta on näiteks veendunud, et vaene inimene on õnnelikum kui rikas. „Vaene inimene, kel pole soove, evib suurimat aaret; ta evib iseennast. Rikas, kes himustab, on vaid vilets ori“ (lk. 26). „Tuleb kahetseda rikkaid: nende hüved ümbritsevad neid, kuid ei tungi nendesse; oma sise-muses on nad vaesed ja paljad. Rikaste viletsus on haletsemisväärne“

(lk. 51). Oma mõnusustes tunnevad nad igavust ja elutüdimust. „Inimene ei tunne igavust, kui tal on muresid“ (lk. 63) ja vaestel on muresid rohkem kui rikkastel, seega on nemad elujulgemad ja vähem nurisejad kui rikkad. Ometi ei elata maailmas muretsemiseks, vaid „maailmas elatakse selleks, et tunda lõbu kõigest ilusast ning heast ja täita kõiki oma tahtmisi, kui nad on üllad, vaimukad ja kõrgemeelsed. Kasvatus, mis ei harjuta tahtmist, rikub hinge. Kasvataja peab õpetama tahtma“ (lk. 189). „Ainult lõbutseades saabki õppida. Kasvatuskunst pole midagi muud kui kunst äratada noorte hingede teadmishimu, et teda siis rahuldada, ja teadmishimu on elav ning truu ainult õnnelikes hingedes. Teadmised, mida jõuga topitakse mõistusse, surevad ja lämmatavad selle. Et seedida teadmisi, nad peavad olema neelatud alla isuga“ (lk. 190—191).

Need vaated on Bonnard'i seisukohast täiesti mõistetavad, „Sest hoolimata mu vaiksest illest ma olen alati eelistanud kirgede meeletust ükskõiksuse mõistlikkusele“ (lk. 177), ütleb ta enese kohta. Kuid tegelikult elab see vana teadlane oma kired läbi meeltes ning kujutelmades, reaalsuseni ei küüni need kunagi. Kogu oma elu on ta tasakaalukas mõtleja.

Kord häirib küll teda ühe üliõpilase halvustav märkus tema tööde kohta, mida ta kogemata pealt kuulnud. Kuid sellegi kirelainetuse elab ta läbi oma sisemuses mõtiskluste ja kaalutluste kaudu ega keela hiljemini oma abi üliõpilasele teaduslike tööde juures.

Raamatuinimesena on Bonnard haruldaselt elumõistja, arusaaja ja taktiline. Kui ta teeb vahel mõne rumaluse, siis ütleb ta enese kohta: „Sylvestre Bonnard, teie tore ülekuub katab eesli nahka“ (lk. 113). Ta ei taha olla vooruslik, kuid on seda siiski. „Kuid kes saab vastu panna voorusele? Inimesed, kel pole nõrkusi, on kohutavad; neid ei saa kuidagi tabada“ (lk. 183). Nii oleks ka Bonnard'i raske tabada milleltki, välja arvatud ainult tütarlapse röövimine kasvatusasutisest, mis ongi tema voorusliku elu suurim eksimus.

Nii on „Sylvestre Bonnard'i roim“ väga huvitav, tihe ja mõtterikas raamat, mis süvendab iga lugeja tundeelu, sest see paneb mõtlema väga paljude eluliste küsimuste üle, millele inimene oma igapäevses eluringis harilikult ei tule.

E. Põldur.

RABINDRANATH TAGORE: GITANDŽALI. AEDNIK.

Inglise keelest tõlkinud Hugo Masing. Nobeli Laureaadid. K./Ü. „Loodus“, Tartu (1936). Lk. 304. Hind 3 kr. 60 s.

Kui su juurde tuleb haruldane võõras, siis muutud tahtmatult kärsituks. Sa ei tunne teda, ei tea tema harjumusi, huvialu, ei oska teda õieti kohelda, ega leia sobivat teemat vestlemiseks. Tekib sageli piinlikke pause, kus ei tea, mida öelda, millest alata kõnelust, mis alal otsida ning leida kontakti.

Sama tundesegaduse tõi endaga postilt saabudes kaasa ka ülalmainitud raamat. Niivõrra eriilmeline on see seniloetud teostest, et ei oska alul kuidagi sellesse suhtuda. Eessõnast loed autori suu-
rest tähtsusest tema kodumaal, kus austatakse teda kuulsa luule-
tajana ja koolimehena peaaegu pooljumalana. Tema Euroopa edust
olid nii mõndagi kuulnud ja paari ta proosateost ennegi lugenud,
kuid mingit selgemat pilti selle kirjaniku tõelisest suurusest ega süga-
vusest siiski pole. Kui oled pettunud nii mõnegi suurmehe kõrgek-
kiidetud ja ülistatud teostest, siis on küps pind kahtluseks. Kas
Tagore'igi puhul, kes Euroopas nii üleöö sai kuulsaks ja Nobeli
kirjandusliku auhinna osaliseks, pole rohkem ülistust kui tõelist
väärtust? Kas tema menu pole rohkem seletatav uudsuse ja erakord-
suse kui vaimusügavuse ja tõelise luulemeelega? Eks meigi, euroop-
lased, imetle idamaisi eksootilisi esemeid ja pea neid väärtuslikku-
deks, samuti kui mõned metsrahvad klaashelmeid. Ja küllap oleme
valmis nende imeteldud esemete eest maksma samuti kallist hinda
nagu metsrahvadki klaashelmeid on mitmekordselt kulla ja kallis-
kividega üles kaalunud. Hinnatav on sel puhul esijoones uudsus
ja harukordsus, mis võlub.

Kui nüüd su ees neid mõtteid mõlgutades lebab kaks selle
kuulsa idamaalase kuulsamat luuletiskogu ühes hõbedases köites,
siis asud innuga lugemisele, et vähegi selgust muretseda oma segas-
tesse tunnetesse.

Juba esimeste ridadega satud ääretusse ja asud mõtlema
öeldu üle.

„SINA oled teinud mu otsatuks, selline on SU tuju.

Seda habrast astjat SA tühjendad alatasa ja täidad
ta alati uudse eluga“ (lk. 33).

Siin leiad isiksuse kokkusulamist looduse ja jumalusega.
Inimene on astjas, mida jumal täidab ikka ja ikka uudse ning eri-
suguse eluga, sedamööda kuidas inimene kokku puutub uue ja eri-
neva loodusega, kuidas ta seda suudab mõista ja sellesse sisse elada,
selles veendud koos autoriga lehekülje lehekülje järel lugedes. Kõigi
Looja asub kõikjal, teda on vaja ainult mõista ja osata leida väikse-
mastki tuulepuhangust, mis paneb liikuma puude lehed. Inimesel
on ainult vaja imetella loodust ja katsuda sellega kokku sulada, siis
ta võib olla õnnelik. Arvustamine ja vigade otsimine toob rahutust
hinge ning teeb õnnetuks. Inimene, kes ise on endast üle, oma isik-
susest kõrgemal, kellel on tahe ja püüe kokku sulada kogu loodu-
sega, kellel ei jätku armastust ja teotahet mitte üksnes enda hüvede,
vaid üldsuse rahuldamiseks, see võib tunda ainult õiget elurõõmu
ja mõnu. Tõelise väärtusliku elu taotlemisel on väga tähtis osa
armastusel. Inimene peab armastama kõiki, et olla täielikult õnnel-
lik ja inimene. Selles veenab Tagore oma lugejat.

Ta esimene raamat („Gitandžali“) on pühendatud rohkem usu-
listele ja teine („Aednik“) armastuse küsimustele, kuid mitte meie
tavalises mõttes vaimulikule ega armastusluulele.

Lugedes raamat järjest rohkem köidab. Sa saad võlutud autori mõtte sügavusest ja vormi lihtsusest ning veendud, et ka selgelt ja lihtsalt võib kirja panna suuri mõtteid ning tõelist luulet. See on suureks kosutuseks hingele, kes seni on luules keerulistest värsssidest pidanud otsima terakest mõtet. Kuivõrra erinev on idamaa ja meie luule — üks lihtsalt sõnastatud, teine keeruline värsijalgade ja riimide rägastik. Kas niivõrra erinev on ka lihtsa loodusrahva ja kultuurinimese hingeelu ja mõttelaad? Või kasutatakse keerulisust ainult oma sisemise tühjuse varjamiseks, et selle varal kultuurinimest püsti hoida ja mitte tunnistada ennast lihtsaks looduslapseks? Kuid igasse inimesse on jäänud siiski osake looduslast ja käesolev teos paneb just need osakesed võimsalt liikuma ning sunnib mõtlema inimese, kultuuri, jumaluse, looduse, elu, ilu, armastuse ja kõige oleva üle. Ses mõttes on see kaugemaa külaline teretulnud igasse majja. Esialgne võõrastus kaob peagi ning sigib lähem sõprus, mis on kasuks ja auks majaperemehele.

M. Kadarik.

ERKKI RÄIKKÖNEN: P. E. SVINHUFVUD JA SOOME ISESEISVUSE SÜND.

K./Ü. „Loodus“, Tartu, 1936. 360 lk. Hind 4 krooni.

Äsja ilmus „Looduse“ kirjastusel A. Ränga eestikeelses tõlkes Erkki Räikköse teos „P. E. Svinhufvud ja Soome iseseisvuse sünd“, mis käsitleb Soome iseseisvuse sündi peamiselt seoses Svinhufvudi isikuga ja tegevusega. On silmas peetud ka teiste Soome iseseisvussenati liikmete osa, nagu meile Eestile väga tuntud senaator Louhivuorigi jt. oma. Käsitlus on väga elav, kirjutamisel on kasustatud arhiiviainest ja eriti tagajärjekalt mitmesuguseid mälestisi nii tege- lastelt enestelt kui ka teistelt, kes raamatus käsiteldud isikuile ja sündmusile on seisnud lähedal. Käitlus on värvirikas ja lugemine tundub otse naudinguna, seda enam, et see, millest teoses kõnel- dakse, on Soome viimase aja ajaloos nii keskse tähtsusega. Huviga võime jälgida seda pinevust ja võitlust, mis toimus Soome iseseisvuse deklaratsiooni ümber selles raskes õhustikus, mille põhjustas Vene revolutsiooni läbi tekitatud ärevus Soome sotsiaalsete kihtide mee- olus. Neil momentidel oli vaja juhtivatelt isikutelt väga palju närve ja enesevalitsust ja just neis sündmustes väljendub Svinhufvudi isiku tugev omapära ja nimelt suur asjatundlikkus, rikkad elukoge- mused ja see suur võim, mis sisaldus tema jõulises ja tublis isikus. Tema tegevus tundub neil momentidel otse monumentaalsena. See pole ka ime, sest Soome iseseisvuse sünnini oli Svinhufvud läbi elan- palju. Oli kannatanud Soome õiguste eest võideldes, elanud aastaid Siberis ja alles peale Vene revolutsiooni puhkemist pääsenud

Soome. Soome õiguste eest võideldes oli Svinhufvud seisnud vankumatult oma ja ühes sellega ka Soome tõekspidamiste eest. Soomlastele oli võitlus Soome õiguste eest olnud pühaduseks, ja mehed, kes seda suutsid teha, on ikka kütkestanud soomlasi.

Oma ande ja nende võimetega, mis ta oli eelmisel ajal saavutanud, asuski Svinhufvud lahendama suuri ja raskeid küsimusi. Põngutusi ja meelekindlust ei nõudnud mitte üksnes iseseisvuse deklaratsiooni läbiviimine, vaid ka võitluse jätkumine, kus Svinhufvud ühes teiste senaatoritega püsis viimaste võimalusteni oma positsioonil, kuni osa senaatoreid pidid minema Vaasasse, et võtta aktiivselt osa Soome iseseisvuse võitluse juhtimisest. Senaatorid Svinhufvud, Setälä, Louhivuori jt. jäid aga Helsingi ja pidid olude sunnil endid punaste võimude eest peitma; ka siin avaldus Svinhufvudi külmveri kõige raskematel momentidel. Soome vabadusvõitlus toimus teistes tingimustes ja teiste rahvusvaheliste suhete juures, mis ehk teinekord eestlasele pole taibatav. Selle kohta annab tabava selgituse A. Oinas eessõnas, mis on eesti lugejale väga vajalik.

Võib loota, et see elavalt ja drastiliselt kirjutatud raamat, mis käsitleb Soome silmapaistvama poliitilise ja rahvusliku riigimehe tegevust soome rahva elus nii tähtsal ajavahemikul, köidab ka eesti lugeja tähelepanu.

H. Sepp.

ÜHEST VÄÄRTUSLIKUST TÕLKESEERIAST.

I.

Iga kultuurrahvas peab omama tõlkeid maailmakirjanduse mineviku ja oleviku paremikuks, et olla võimeline arendama oma kirjanduskultuuri, et hoida selle taset kõrgel. Meie oma lühikese iseolemise kestel oleme endile suutnud soetada juba kaunikesse rea maailma klassika ja tänapäeva värskete uudisteoste — üksikute rahvaste praegust kirjanduskultuuri kandvate peade loomingu tõlkeist.

Käesolevas heidame hindava pilgu ühele ajakirjanduse ja jooksva arvustuse poolt peaaegu surnuks vaikitud üritusele — Looduse Kroonise Romaani seeriale, mis on tervelt kaheksa aastat peamiselt tõlkekirjanduse alal teotsenud.

Kõigepealt esitagem sellest ulatuslikust seeriast ülevaatliku pildi saamiseks mõned arvilised andmed. Seni ilmunud „Looduse Kroonise Romaani“ 93 numbrit moodustavad raamatukogu, milles on 21 086 lehekülge. Esitatud on 81 iseseisvat teost 70 autorilt, kes jagunevad 16 rahvusse.

Kõige arvukamalt on esitatud prantslased: 17 autorilt 18 iseseisvat teost 20 köites 4459 leheküljega.

Prantslastest tuleb mainida kõigepealt suurmeistrit ja realistliku romaani isa Gustave Flaubert'i, kellelt on tõlgitud „Madame Bovary“ (69), mis tänapäevani on jäänud realistliku romaani parimaks ning eeskujulikumaks teoseks. Autor on siin oma täpse eluvaatluse tulemused surunud üllatavalt plastilisse ning stiilipuhtasse vormi. Iga sõna ja lause on kaalutud ning peensusteni viimisteldud. Teose aineks on romantilises õhkkonnas kasvanud naise traagiline elukäik. Unistuste ja väikekodanliku elu vastuolu hävitab temas kõik inimväärtused ja lõpuks koguni elu. Seda traagilist ainet on autor esitanud kainelt-asjalikult, iseloomustades seejuures üksikasjadeni ajajärgu väikekodanlaste intiiimelu, ellusuhetumist, kombeid, rõivastist, tubade sisustist ja elutingimusi. Esitatud pole ainult paljas välise tõelikkuse koopia, vaid autor on peensusteni uurinud oma tüüpe ja nende keskkonda. Ta on mananud esile inimeste varjatamad iseloomujooned, tunginud nende hinge salasoppidesse ning nii saanud eluliselt täiuslikud ja kõigekülgsed kujud, kes elavad kogu oma ümbrusega täit elu. Asjatult otsid teosest liigseid kirjeldisi või ülearuseid sõnu. Kõik on viimisteldud ja keskendatud realistliku kirjandusmeetodi täpsusega.

Teisena väärib märkimist maailmakuulsuse Emile Zola noorpõlve väärtuslikum teos „Thérèse Raquin“, eestikeelses tõlkes pealkirjaga „Sa ei pea ahalu rikkuma“ (13). Käesolevas teoses naturalismi maailmameister halastamatu julmusega analüüsib animaalse armastuse tõukejõul korda saadetud roima. Siin peegeldub autori suurele toodangule omane üksikasjalikult läbimõeldud kompositsioon, asjalik lühilausealine stiil ja oskus ning püüe tõetruult kirjeldada inimloomuse süngeid külgi.

Kõlmandelt prantsuse kirjanduse suurelt realistilt-naturalistilt Alphonse Daudet'lt on tõlgitud üks tema parimaid romaane „Sappho“ (85). Selles Daudet hoolika vormi- ja stiilimeistrina kirjeldab Pariisi elu ja kombeid läinud sajandi viimase veerandi algupoolelt. Teose keskkujuks on võluv naine, kes kinkinud armu ning inspiratsiooni paljudele kunstnikkudele, kellede teostes ta jääb igavesti elama. Kaunitari maine elu aga puruneb suurest armastusest ühe noore, kauni, kuid tähtsusetu mehe vastu. Teose keskkonnaks on peamiselt kunstnikkude ja kirjanikkude maailm, mida autor käsitleb realistile omase põhjalikkuse ning asjatundlikkusega. Et Daudet omab psühholoogiliselt teravat pilku ja head jutustamisannet, siis suudab ta oma lugejat köita juba esimesest leheküljest.

Prantsuse lühinovelli meister ja romanist Guy de Maupassant on esitatud oma parima romaania „Bel-Ami“, tõlkes „Ilus sõber“ (34/35), mille kangelaseks elukutseline südame-temurdja, kes hoolimata oma naisohvrite saatusest käib naudingutee selle mõruda lõpuni. Siin on autoril parim võimalus näidata oma head inimeste nõrkuste tundmist, ning peene stiiliga saata satiirinooli kodanliku moraali pihta.

Prantsuse eksootilist kirjandust esitab Pierre Loti „Aziyadé“,

tõlkes „Naine haaremist“ (42), mis sisaldab rohkesti autobiograafilisi sugemeid. Loti teoste armsamaks tegevuspaigaks on kauged eksootilised maad. Isiklike elamusi neisse poetades on ta oma realistliku ja romantilise segakäsitlusviisiga suutnud haaravalt kirjeldada kultuurist puutumate maade ja nende elanikkude kombeid. „Naine haaremist“ kuulub ta Aafrika ja islami maailma käsitlevate parimate romaanide hulka.

Peenetundeliselt analüüsijalt ja suurelt mõtlejalt Anatole France'ilt on ilmunud „Thais“ (9). Raske on leida teist nii selgete kujude, võrratult peene, varjundirikka ja täpse stiiliga ning ütle mata ilusate loodusekirjeldustega teost, kui on seda „Thais“. Siin avalduvad France'i voorused täies ulatuses. Romaani tegevuspaigaks on valitud neljanda sajandi Egiptus, kus keeb võitlus kristluse ja paganluse vahel. Autoril avanevad siin head võimalused näidata oma skepsist, kiriku- ja usuvastasust, mis ei keela teda aga jääda äärmiselt erapooletuks ja ülima hellusega suhtumast kõigisse oma tegelastesse.

Samasse kirjanikkude sugupõlve, kuhu kuulusid kõik eelmised, kuulub ka Paul Bourget, keda käesolevas sarjas esitab „Un crime d'amour“, tõlkes „Armastuse kuritegu“ (44). Bourget on prantsuse realismi psühholoogilise romaani teadlikumaid harrastajaid ja maailmakirjanduses peenemaid ning täiuslikumaid meistreid omal alal. „Armastuse kuritegu“ on tema põhjalikumaid ning haaravamaid mondäänseid armastusromaane, kus ta romaani peategelaste hingeelu analüüsides Pariisi miljööst ja seltskonnast pakub huvitavaid pilte.

Henri Barbusse'i „L'Enfer“ — „Põrgu“ (11), mis meie moralistide seas tekitanud nurinat, on üks masendavamaid teoseid. Ta tuumaks on autori enda töökspidamistest lähtuv kõlbla tõe taotlus. Selle otsingutel satub ta teadmatult kuulama armatsejate omavahelisi kõnelusi ning nägema seksuaalseid toiminguid. Nendest lähtuvad autori sügavad filosoofilised arutlused ja mõtted. Teose terve ning kõlblas tuum õigustab ta olemasolu lugeja ees, kuigi selle väljendusvorm ta tundeid sageli valusalt riivab.

Roland Dorgelès omandas oma sõjamälestustel põhinevate teostega alles pärast maailmasõda rahvusvahelise kuulsuse. „Les Croix de Bois“ käesolevas sarjas, eestikeelses tõlkes — „Puristid“ (39), on D. paremaid teoseid sel ainealal. See on asjalik, kaine ning meeldesõbbiv teos maailmasõja koledustest; tagasihoidlik, ilma kirjeldatava miljöö tooruse ja rõveduse erilise esiletõstmiseta, mis pärast ta ületab sisuliselt ning kunstiliselt nii mõnegi kõmüsuñnitanud sõjaromaani.

Prantsuse kaasaegse silmapaistvama kirjaniku Jules Romains'i „Les Copains“, tõlkes „Kamraadid“ (52), on ainsaks eestikeelseks teoseks, mis esitab unanimsimi, kirjandusvoolu, mille isaks käesoleva teose autor. Romains'i dünaamilise maailmapildi aluseks on kõige elustamine ja hingestamine ning erinähtuste sõltuvusse

või ühtekuuluvusse viimine. „Kamraadid“ on Romains'i unanimestlikum teos, kus ta ikka ja jälle avastab ootamatuid suhteid, kokkuuluvusi ja tõuseb kuni rühma jumalduseni. See teos on vaadeldav asarjas kahtlematult omapärasemaid.

Gabrielle Colette on tänapäeva tuntumaid prantsuse naiskirjanikke, kelle kirjanduslikke teeneid kodumaal kõrgelt hinnatakse. „Chéri“, tõlkes „Kallim“ (57) iseloomustab peaaegu kõiki kirjaniku iseärasusi ja erilaadsusi. Selle peategelaseks on juba aastates, vananev naine ja tema nooruslik Kallim. Autoril avaneb siin võimalus käsitleda armastust, vananeva naise tunneteilma ja sellega kaasas käivat traagikat.

Pierre Louys on oma erialalt armastuse-kirjanik rohkem kui keegi teine. Tema „Aphrodite“ (53) on ülemlaul vabale armastusele ja naise keha ilule. Autor näitab siin kreeklaste sootuks erinevat suhtumist armastusse ja lõbukultuuri. Kurtisaanide elu, nende küllastajate ja olengute kirjeldamisega avaneb autoril võimalus näidata selleaegse armastuskultuuri kõrget taset ja naudinguoskust, millele ristiusk hiljemini oma asketismiga lõpu tegi.

Octave Mirbeau on prantsuse naturalismi viimaseid esindajaid ja oleks võinud väga hästi puududa käesolevas sarjas, kuna realistid ja naturalistid on selles esitatud juba väärikamate nimedega. „Le Journal d'une femme de chambre“, tõlkes „Toaneitsi päevik“ (16/17) autori oma sõnade järgi väljendab „kurbust ja koomilisust olla inimene. Kurbust, mis paneb naerma, koomilisust, mis sunnib kõrgeid hingi nutma“. Temagi esitab tegelasi tõeliste inimestena, kuid peamiselt nende pahelistest külgedest. Toaneitsi registreerib oma seiklusi äärmise asjalikkuse ning erapooletusega. Nii saavutab autor psühholoogilise tõe, mis aitab tal väljendada põlgust kaasaegsete elupahede vastu ning eriti piitsutada kesk- ja kõrgema klassi lodevaid eluviise. Oma ainevalikult, ja sisaldas rohkesti nilbusi, on see teos meie rahva hingelaadile võõras. LKR-i sarja ta ei sobi. Samuti ei saa seda soovitada meie harilikule lugejaskonnale. Kui omapärane loominguiline nähtus võiks ta ehk huvi pakkuda kirjandusspetsialistidele.

Seiklusromaanid esitavad prantslasist Claude Farrère ja Pierre Benoit. Claude Farrère harrastab samuti kui P. Loti eksootilisi romaane. Tema „Les Civilisés“, tõlkes „Kultuuriinimesed“ (29) sündmustik lavastub Saigonis. Kauges Idas elavate eurooplaste ja pärismaalaste elust antakse siin huvitav pilt, millesse põimitud romantilisi intriige ja meeleolulisi kirjeldusi Indo-Hiina ilusatest maastikkudest.

Pierre Benoit on esitatud kolme teosega „Koenigsmarck“ (31), „Le lac salé“, tõlkes „Soolajärv“ (46) ja „La Chaussée des Giants“, tõlkes „Hiiglaste tee“ (51). „Koenigsmarck“, millesse sisse kootud maailmasõda, loetakse üheks parimaks ning õnnestunumaks Benoit' romaaniks. Siin on ta üleskrüvitud põnevuse meisterlikult lahendada osanud. „Soolajärve“ taustaks on

mormoonide omapärane riik ühes ta pealinna Salt-Lake Cityga ja Suure Soolajärvega, mille autor on teinud seal valitseva mürgistatud õhkkonna sümboliks. „Hiiglaste tees“ autor põimib osavalt läbi iiri sinnfeinide vabadusvõitluse ajaloolised sündmused romantiliste seiklus- ja armastusintriiigidega. Benoit' ajaviiteromaanid teeb loetavaks suur põnevus, mida autor on osanud paigutada igasse teosesse; sellega köidab ta vähenõudliku lugeja juba teose alguses ja juhib ta keerdkäikude kaudu märkamalt teose lõpuni.

Täiesti erilaadne teos on kahe autori, kirjanik-ajakirjaniku Jean Kesseli ja tsaariaegse Pariisi Vene saadiku tütre Hélène Izvolski romaan „Les rois aveugles“ Pimedad valitsejad“ (78). Autorid käsitlevad selles teoses rohkete faktiliste andmete põhjal Vene tsaaririigi langemise kulminatsiooni. Nad on püüdnud aru saada selle suure varisemise moraalseid põhjusi ja tõukejõude. Kuna suur Vene revolutsioon on meil paljudel isiklikult läbi elatud, siis võib see teos meie vanemat lugejaskonda huvitada, meenutades põnevaimat ajastut ta elus. Oma olemuselt on teos seega päevakajaline. Ta ei oma sellist kirjanduslikku väärtust, et oleks õigus-
tatud esinema vaadeldavas sarjas.

Prantsuse kirjandus kõige oma mitmepalgelikkuse ja voolude rikkusega on „Kroonises Romaanis“ küllalt väärilt esindatud, kuigi maha arvata mõne teose ebaõnnestunud valik. Kui praegu nõutakse meie kultuurpoliitika välisorientatsiooni muutmist ja suunamist kirjanduses eriti Prantsusmaa poole, siis on LKR juba teotsenud soovitud suunas.

II.

Teisel kohal, nii autorite kui ka teoste rohkuselt ja lehekülgede arvult, on inglased. Inglise kirjandusest on tõlgitud 11 autorilt 13 teost 13 köites kokku 3141 lehekülge.

Kõigepealt mainigem siin Nobeli laureaati ja meilegi varemini hästi tuntud ja rohkesti tõlgitud Rudyard Kipling'it. Temalt on tõlgitud „The Light that Failed“ — „Valgus kustus“ (91). Selles, oma esikromaanis, autor käsitleb rohkesti oma elamusi, mis ta saanud Indiast Jaapani ja Ameerika kaudu Londonisse purjetades, et seal kirjastada oma teoseid. Tagasihoidliku inimesena oli ta sattunud teel majanduslikkudesse raskustesse. Kiplingi seiklejahing armastab hädaohtu, mängu elu ja surmaga. See motiiv on keskne ka käesolevas teoses. Selle kangelaseks on maalikunstnik ja sõjakirjasaatja Sudaanis, kes tuleb raske peahaavaga Londoni, kus ta leiab oma endise armsama, kes temast ei taha enam midagi teada. Kunstnik lõpetab oma viimase suure maali ning jääb siis pimedaks. Ta modell hävitab kättemaksuks pildi. Murtuna pöördub pime kunstnik tagasi Sudaani, kus ühes lahingus tabab teda surmakuul. R. Kipling on siin näidanud oma jõuinimese kunsti, kes hulkurinagi suudab oma vaimse pingega ja sisemise nägemisvõimega luua uusi maailmu.

Teine inglise tähtsam uuema aja kirjanik ja Nobeli laureaat John Galsworthy, kellelt äsja eesti keeles ilmus tema peateos „Forsyte'ide saaga“, on „Kroonises Romaanis“ esitatud ühe omapärasema teosega „The Dark Flower“ — „Tume õis“ (21). Selles romaanis Galsworthy käsitleb ühe kunstniku armastusvahekordi ja sise-misi heitlusi kuni armuihast vabanemiseni. Autor teataval määral propageerib vabaarmastust ja jagab ühtlasi ka mükse inglise vana-dele kivinenud seltskonnakommetele. Üldiselt on siiski „Tume õis“ võrdlemisi vaba Galsworthyle omastest sotsiaalsetest motiividest ja pühendatud tundeelamuste kirjeldusele, kus autor oma aristokraatliku ja rahuliku stiiliga võlub lugejat.

Kolmanda inglise kaasaegse proosasuurusena tuleks mainida Herbert Georg Wells'i, keda meie lugejaskond tunneb peamiselt tema utoopiliste tulevikuromaanide kaudu. Rohkete ennustuslike teoste kõrval on H. G. Wells avaldanud ka auto-biograafilisi ja realistlikke romaane kaasaegsest inglise elust. „Love and Mr. Lewisham“ — „Armastus ja Mr. Lewisham“ (92) on üks tema selle liigi paremaid teoseid. Selles autor näitab oma meisterlikkust kaasaegsete inimeste iseloomustamises. Tema käsitluslaad on humoristlikult mahe, suhtumine kõikemõistetav ja andestav, kuid seejuures on teose sündmustik põnev ja kaasakiskuv nagu kõigis Wells'i teostes.

Neljandana väärrib mainimist Joseph Conradi „The Nigger of the ‚Narcissus‘“ — „Narcissuse“ neeger“ (45), mis on kompositsioonilt ja psühholoogiliste tähelepanekute tiheduselt üks Conradi paremaid teoseid. Eepilises suuruses ilmneb siin ääretu meri rahu ja tormis. Meisterlikult jutustab autor merimeeste elust ja kannatustest ning meeskonnale ohtlikust kummalisest surmaootavast neegrist, kes oma uhkuse ja jahedusega viib meeskonna välja tasakaalust ning on kuni oma surmani laeva piinajaks.

Üks praegusaja inglise nimekamaid ja loetavamaid romaani-kirjanikke Arnold Bennett on esitatud kahe teosega „Armastus haa varjus“ („Hugo“) (25) ja „Trumpäss“ („The Card“) (93). A. Bennett on omapärasemaid kirjanikke, kes loonud rohkesti nii häid kui halbu teoseid. Oma lihtsameelsuse ja peene huumoriga oskab ta hästi käsitleda igapäevset elu ja harilikku lihtsate inimeste maailma. Bennett'i sule all aga see kõik muutub fantastiliseks, mingiks tundmatuks ja salapäraseks muinasmaaks. Tal on suurepärane oskus tavalist lihtsat elu muuta erakorraliseks. Tema teosed on sageli „fantaasia tänapäeva ainetel“, nagu seda on märkinud „Hugo“ alatiilis.

Ülalmainitutest on „Trumpäss“ Bennett'i paremaid ja tähtsamaid teoseid, kuna „Armastus haa varjus“ kuulub ajaviiteteoste hulka, milliseid see autor lihtsalt raha teenimiseks on produtseerinud õige rohkesti. LKR-i sari oleks ainult võitnud, kui ta Bennett'ist oleks esitanud ainult parima teose ja „Hugo“ („Armastus haa varjus“) jätnud avaldamata.

Veel teine inglise kaasaegne kirjanik, Mary Webb, on vaadeldavas sarjas esindatud kahe teosega, 'Precious Bane' — „Kuldne mürk“ (65) ja 'Gone to Earth' — „Mullaks saanud“ (84). M. Webb on inglise tunnustatud kirjanik. Oma teostes käsitleb ta peamiselt maaelu, kus säilinud põlvest põlve kandunud vanad kombes, kus rahvas lokkab veel ebausk ja kummitavad mitmesugused müstilised olendid. Tema teoste tegevuspaigaks on üksluse maastiku ja loodusega maanurk, kus autor veetnud suurema osa oma elust. Naiseliku fantaasia, tugeva kujutlusvõime ja tundeküllusega on ta suutnud hingestada selle looduse. Ta on osanud suure tähelepanelikkusega jälgida ja kujutada looduse vahelduvaid meeleolusid, mis on tal sageli teravamini jäädvustatud kui inimeste tundmused ja kired. Õnnelikult on suutnud autor sulatada ühte inimesed loodusega terviklikuks kunstiteoseks, kus mõlemal oma tähtis ning oluline osa.

Tema teoste tegelased on kiindunud maasse, nende saatused on tihedalt seotud maa sigivusega. Nad pühendavad kogu oma tööjõu mullale ning loodavad nii saavutada õnne. Kui aga loodetav saak äpardub, siis on murtud ka inimeste õnn. Eriti tüüpiliseks teoseks selle poolest võib lugeda „Kuldset mürki“, mis saanud auhinna kui parim inglise elu käsitlev teos.

Teise inglise naiskirjaniku E. M. Delafield'i „Hukutav naine“ („Mrs. Harter“) (61) käsitleb inglise pealemaailmasõja-aegset elu ja meeleolusid. Romaani tegevuspaiga on autor asetanud väikesse alevikku, kus elab üks sõjas vigastada saanud vaimselt erk mees, kes ongi teose jutustajaks. Ta jälgib üht abieludraamat, milles naine on armunud noormehesse, kes teda mõistab. Armukade mees teeb aga loole traagilise lõpu.

Jutustaja valgustab peategelaste kõrval hulga huvitavate isikute hingeelu, neid kõiki peenelt analüüsides.

Horace Annesley Vachelli „Watling's for Worth“ — „Watling pakub ainult väärtkaupa“ (82) on „romaan ühest kaubamajast“. Selle omanik, suurkaupmees Watling, on rahva seast tõusnud suure loomuliku mõistuse ja raugematu energiaga mees, kes sunnib ennast austama sõbrad ja vaenlased. Ta on kogu olemusega kinni oma kaubamajas ning nõuab sellele ja endale õiglast kohta kaasaegses elus ja aristokraatseis ringides. Oma suure energia ja õiglase käitumisega jõuab ta sihile. Alamast seisusest suurkaupmehe tütre aristokraatse peigmehe vanemad on sunnitud alistuma.

Autor on oma teosesse suutnud suruda moodsa elu kiiret tempot ja nii sündmustiku muuta põnevaks ning ruttavaks.

John Masefield'i „Sard Harker“ (2) on tüüpiline merimeeste romaan hispaaniakeelsest Ameerikast põnevate seiklustega. Autor kujutab ilmekalt maailma tema avarustega, maalib ilusate maastikumaalide kõrval elavaid pilte, ehtsast fantaasiast tunnistust andvaid huvitavaid ning keerukaid situatsioone.

Margaret Kennedy „Ustav haldjas“ („The Cons-

tant Nymph“) (80) on autori esikromaan, mis tegi ta kohe kuulsaks inglise keelt kõnelevas lugejaskonnas. Selles käsitleb autor üliboheemlasliku helilooja perekonda, kelle surma järel sugulased viivad mõned tema omapäraselt kasvatatud lapsed Inglismaale ja sunnivad alistuma tsivilisatsiooniprotsessile. Autor realistina näitab siin tegelikku elu kõigi tema karmustega. Kultuurinimeste toorus põrkab kokku puhta, loomuliku ja rikkumatu inimloomuga. Üks ei suuda mõista teist ja nii ongi konfliktid paratamatud, mille ägedust pehmen dab autori tundeküllane käsitlusviis.

W. Somerset Maugham'i „Kirev loor“ („The Painted Veil“) (76) käsitleb armastuskonflikti mehe ja naise vahel. Üks idamail töötav inglise arst on teadlik oma naise truudusetuses. Ta kavatseb naise kallal teostada jumalakohut, viies ta pool-vägivaldselt kaasa ühte pärismaalaste linna, kus möllab koolera.

Teose sündmustik on põnev ja idamaiselt huvitav.

Inglise kirjandus on „Looduse Kroonises Romaanis“ leidnud rohke ja mitmekülge esituse. Rohkete tunnustatud suuruste kõrval on esitatud ka tänapäeva nooremaid kirjanikke, kes alles alustanud oma kirjanduslikku võidurada ja seni tunnustust pälvinud ainult kodumaa piirides. Ei oleks aga teinud paha, kui toimetus oleks hoidunud mõnest ebaõnnestunud valikust ja nende gi kahtlase väärtusega teoste asemel pakkunud tõesti väärtuslikku.

III.

Kolmandal kohal selles sarjas on teoste rohkuse ja lehekülgede arvu poolest meie lõunahöimlased — ungarlased. Sealt on LKR-s avaldatud 12 iseseisvat raamatut 12 köites 10 autori poolt, kokku 2709 lehekülge.

Seeria avati ungari külarealisti Zsigmond Moricz'i teosega „Sarárany“, tõlkes „Muda kuld“ (1), mille aineks ungari madalmaa külaelu. Autor maalib külaelu eredate ja lopsakate värvidega, tõstab eriliselt välja pahesid, kuid tema otsekohesus ja armastus oma tõu vastu muhendab värvide ereduse. Moricz'i varjundirikas, rahvapärane keel, millega ta pajatab oma kangelase rohketest seiklustest, ning peen meisterlik vaatlemis- ja iseloomustusoskus võrratult lihtsate abinõudega teevad tema oma alal meistriks, kelle kuulsus tunginud kaugele üle Ungari raja.

Ungari rahvapärases romaanikirjanik, Géza Gárdonyi, on esindatud kahe romaaniga: „Nägematu inimesed“ (5) ja „Vene šrapnell“ (59). „Nägematus inimeses“ autor ehitab vanadele kroonika katkenditele pisut arhailise maiguga rahvakeeles sündmusrikka romaani. Siin on meisterlikult hunnide elu-oluga põimitud läbi muinasungarlaste iseloomujooni ja rahvakombeid. Teostest hoovab vastu autori suur inimesearmastus ja loodusrahva hinge mõistmine.

„Vene šrapnellis“ autor lükkab ümber sõja alguses kirja-
pandud tõiga vene šrapnellist, mis ei plahvatavat, jutustades loo vene
šrapnellist, mis omamoodi plahvatas isegi kaks korda. Teos ei kuulu
autori loomingu paremate hulka ja oleks pidanud käesolevas sarjas
ruumi andma mõnele väärtuslikumale ning kaalukamale.

Ungari moodsa inimese hingeelu ja ühiskondlikkude küsimuste
käsitleja Ferenc Herczeg on käesolevas sarjas esindatud kahe
teosega „Paganad“ (55) ja „Kuldviul“ (15). „Paganad“
tutvustavad meid nii ungari rahva vanima ajaloolise pöördega kui ka
ehtsa madjari hingega. Romaani aineks on võetud Ungari paganus-
aja viimase suure mässu ajaloolised sündmused, millest võimsana
peegeldub Doonau pustarahvaste vabaduseihk. Meisterlikult on
tabatud „vanast“ usust „uude“ usku ülemineku-aja iseloomujooned,
kuid niisama meisterlikult on autor osanud kirjeldada ka muistse
Pannoonia loodust ja lõõmavaid maastikke ning joonistada huvitavaid
tüüpe nii muistsete ungarlaste kui ka kirikuisade-usulevitajate hulgast.

„Kuldviulis“ autor lahendab suguelu ja armastuse probleeme
temale omase tagasihoidlikkuse ja jaheda asjalikkusega. Selgelt
raiutud mees- ja naiskujud oma suhetes ja suhtlemistes jäävad
kaugale pikantsustest.

Lajos Zilahy romaani „Surmav kevad“ (10) läbib
tugev lüüriline joon. Autor on romantilise armastuse tuliseim kirjeldaja,
kuigi ta moodsa kirjanikuna puudutab ka tugevasti inimese
seksuaalseid tundeid. Kui osav ja peen vaatleja suudab ta oma kujude
peenemaid varjundeid ning nägematu tegumoodi meisterlikult esile
tõsta. Niiviisi lepitab ta lugejaga oma käesoleva romaanikangelase
vabasurmaski.

Noore ning andeka Aron Tamasi „Murdunud tulihing“ (49)
haarab oma eriliselt kerge, õhulisel ning luulelise käsitlusviisiga.
Ta on oma romaani kohati värsistanudki. Seega on Tamasi
ülmärgitud ja ka teiste teostega toonud ungari proosakirjandusse
värskust ja elevust. „Murdunud tulihing“ on eriti mahlakas ning
meeleolurikas teos, mis peaks meie kirjanik- ning lugejaskonnas leidma
niisama suurt tähelepanu kui kaugel lõunahõimlastegi juures.

Cécile Tormay „Vanamaja“ (36) on romantilise põhi-
tooniga romaan, mille sündmustik lavastub läinud sajandi algupoolel,
ajal, mil arenes hoogsasti ungari rahvusliku iseteadvuse tõus ja riikliku
idee kasvamine. Teose põhimotiiviks on vana ja uue sugupõlve
konflikt ning üleminek vanast uude. Lähimõeldud, südamlilik, rahulik
ja voolavas stiilis esitab autor haaravalt ühe perekonna ajaloo.

Rahvusvahelise kuulsusega ja meilegi hästi tuntud ungari kirjanik
Ferenc Molnári „Flöödi puhujaingel“ (63) on „romaan ühest noorest
armastusest“, mille tegevuspaigaks unelmate ja romantika linn — Veneetsia. Selles omapärasel ümbrustikus,
mille kunstiajaloolised muinsused võlnud ka tänapäeva moodsa hinge-
eluga armastajaid, oskab autor oma vilunud tehnikaga pakkuda vahel-

dumisi armastuse romantikat ja reaalsel elu. Veneetsia oma mineviku-romantikaga taltsutab oleviku inimese armastuskirge, muudab selle robustsuse lüürilis-romantiliseks. Nii on ka käesoleva romaani tege-
laste armastus õrn ning tagasihoidlik. Järske ning jõulisi puhanguid pehmendab asjaosaliste sisemine süütunne. Puhas armastus jääb aga võitjaks. Autor on käesolevas teoses suutnud õnnestunud kokkukõlas pakkuda huvitavat ümbrust ja moodsa inimese keerulist siseelu. Ta on oma ainesse suhtunud sügava tõsiduse ja erksa tundemeelega.

Ungari tänapäeva silmapaistvalt naiskirjanikult Irén Gulácsy'lt on tõlgitud „Leinapeig, romaan Ungari vallutamise-
st türklaste poolt“ (68). Selles autor käsitleb suurte teadmiste ja oskusega üht kurvemat peadükki Ungari ajaloost. XVI sajandi alul tekkisid nõrkade valitsejate tõttu Ungaris sisemised tülid ja rahu-
tused. Maa killustus selle tagajärjel ning muutus jõuetuks väliste vaenlaste vastu. Seda kasutasid türklased ja vallutasid Ungari. Mohács'i lahingus 29. augustil 1526 löödi Ungari täielikult, tema väejuhid said peaaegu kõik surma ning rahva paremad pojad lange-
sid verises lahingus võideldes islami vastu.

Autor on seda kurba ajajärku suutnud käsitleda suure soojusega ning hingestada selleaegset elu, rahva kannatusi ja viletsusi. Tõlkija on teinud teoses rohkesti kärpeid ning välja jätnud „kõik üksnes ungari lugejale olulised ja arusaadavad peatükid ning tsitaadid“, nagu ta lausub eessõnas. Loetavuselt on teos sellega tublisti võitnud.

Teine ungari naiskirjanik, Renée Erdős, on kosmopoliitse laadiga. Oma teoste ained on ta valinud peamiselt rahvusvahelisest õhkkonnast. Need on oma käsitluselt julged, hoovavad meelelist soojust ja on looritud suure luulemeelega. Kuid meie seisukohast kuuluvad need peamiselt paremat sorti ajaviitekirjanduse hulka, mille koht pole LKR-s. „Helisev koidik“ (79) kuulub tema romaanide paremiku hulka. Selles esitab ta lihtsas ja selges sõnastuses huvitava noore puhtahingelise tütarlapse kuju, kes leiab endale samasuguse lüürilise armastava kaunihingelise noormehe, kellega koos kistakse meeleliste tunnete valdkonda, kus ta jääb aga niisama kaunihinge-
liseks ja unistavaks.

Kolmas ungari naiskirjanik, Lili Bródy, kuulub nooremasse põlve. „Perekonnapeas“ (74) esitab ta tänapäeva moodsa abielu kolmnurga: naine, mees ja laps. Selles abielus on perekonna-
peaks naine, kes hangib oma tööjõuga ülalpidamist kogu perele. Selline olukord on peale maailmasõda sage nähtus nii meil kui mujal.

Abielumõrad ei jää aga sel puhul tulemata. Tunnete vastas-
tikune jahenemine toob kaasa konflikte ja libastumisi, mis ähvardavad eluõnne lõplikult purustada.

LKR-i teeneks tuleb lugeda meie lõunahõimu kirjanduse esita-
mist, kuna väljaspool LKR-i ja LUB-i ilmunud ungarikeelseid tõlkeid on üpris vähe, neid pole nimetamisväärselt olemaski peale üksikute noorsoojuttude.

IV.

Hästi on LKR sarjas esindatud ka Norra oma kolme suurvaimu — Knut Hamsuni, Johan Bojeri ja Sigrid Undseti kaudu, kokku kuue iseseisva raamatuga kaheksas köites 1796 leheküljega.

Põhjamaade suurvaim, ülemaailmalise kuulsusega Knut Hamsun on esindatud kahe teosega: „Landstrykere“, tõlkes „Hulkurid“ (26/28), ja „Aja lapsed“ (87). Knut Hamsun on meil maailmakirjanikest kahtlematult populaarseim. Peaaegu kõik tema tähtsamad teosed on eestindatud. Nendel pole menu olnud mitte üksnes meie lugejaskonnas, vaid ta mõju on leida mitme meie nimeka kirjaniku teostes. Eriti sügavad jäljed on Hamsun jätnud A. Gailiti ja R. Rohu loomingusse. Esimest on süüdistatud peaaegu Hamsuni plagieerimises.

See, mis Hamsuni juures meie ja mitmegi teise maa kirjanikke võlunud, on tema oivaline hulkuriromantika ja selle meisterlik sõnastus.

„Hulkurites“, mis ilmus peaaegu ühel ajal mitmes euroopa keeles, peituvad kõik Hamsuni vourused, mis ta nii kuulsaks ja loetavaks teinud kogu maailmas. Autor laskub siin kõige lihtsamate inimeste keskele. Oma tegelaskonna on ta valinud Põhja-Norra kalastajate ja merimeeste hulgast, kirjeldades nende igapäevset elu ja leivamuresid, rännakuid mööda maid ja meresid, tööd, ajaviidet ja lõbususi. Kirjeldamisel kasutab autor oma plastilist kristallselget stiili ja rikkalikku teravate tähelepanekute tagavara, mida ta kogunud oma rohketal rännakuaastatel. Nii on saanudki „Hulkurid“ erandlikumaks ja omapärasemaks teoseks maailmakirjanduses.

„Aja lapsed“ nagu „Hulkuridki“ kuulub Hamsuni hilisemate suurromaanide hulka, millede kirjutamisel on autori individuaalne nooruspinge andnud maad rahulikule ja elutargale vaatlejale. Siin annab Hamsun õnnestunud olustikupildi Norra väikeasulast, Segelfossi mõisast, mille omanikuks olnud kolm põlve Willatz Holmsen. Esimene omanik oli olnud teener, kes taludest ostnud endale kokku mõisa, kuna kolmandast omanikust, leitnant Willatz Holmsenist pajatab romaan. „Aja lapsed“ on esimene teos, milles Hamsun on näidanud oma huvi maa ja rahvamajanduse vastu. „Maa õnnistuses“ on ta selles probleemis tunginud kõige sügavamale. Kuid juba „Aja lastes“ näitab ta linnaelu viljatust ja tõstab esile maa vourused.

Norra tänapäeva tähtsam kirjanik Johan Bojer on esindatud kolme tähtsama romaaniga „Suur nälg“ (40), „Kaotatud kodu“ („Dyrendal“) (75) ja „Viimne viiking“ (48). Bojer on uusrealist. Ta teosed on üldiselt psühholoogiliselt viimisteldud. Hea mõtlejana oskab ta osavalt probleeme püstitada ja neid meisterlikult lahendada. Teostes kasutab ta rohkesti autobiograafilisi andmeid ja isiklikke kogemusi, mis ta rikkalikult hankinud mitmesugustes elukutsetes töötades.

„Suures näljas“ esitab ta jõuliselt vanemateta noormehe, kes

teeb päeval rasket tööd ja öösi istub raamatute taga, et kustutada oma suurt nälga mingi tundmatu järele, mis kiusab teda taga ja sunnib püüdma kõrgemale. Selle noormehe igatsused ja püüdlused on pea-aegu samad mis autoril noorpõlves. Seetõttu on teos sügavalt läbituntud ja hingestatud.

Noormehel on edu. Ta pingutused kannavad vilja, kuid iga saavutatud sihiga nihkub eesmärk edasi ja loob uued igatsused. Seni saadab teda õnn ja rikkus, kuni püsib ees kõrgem siht, mille poole püüda, et kustutada oma suurt nälga. Kui aga see kaob, tuleb kokkuvarisemine ja allamäge minek. Pole enam sihti, mille poole püüdmise annaks rühkimiseks jõudu. Elu ja teose lõpul on ta jälle vaene, ja menukas insener peab endale ülalpidamist teenima haige ja jõuetu külasepana. Kuid kokkuvarisemine on ühtlasi ka lunastuseks, mis selgitab hinge ja teeb teadlikuks ta oma sisemaailma väärtustest. Suur nälj välise hiilguse ja menu järele on kustunud.

„Kaotatud kodu“ on suurepärase ja hingestatud külaromaan, rikas kaunitest Norra maastikukirjeldustest. Selles autor esitab ühe lasteta abielupaari tragöödia, kujutades meisterlikult, kuidas joomar ja laadakakleja hobuseparisnik Hans Lia naitub juhuslikult tugeva iseloomulise neiuaga, jättes maha oma pruudi, kuidas ta muutub järkjärgult korralikumaks ning tõuseb lõpuks lugupeetud meheks. Abielupaariga käib kaasas majanduslik õnn. Nad alustavad oma elu kuski metsakolkas väikeses hütis. Varsti aga omandab Hans oksjonilt ümbruskonna suurima talu, Dyrendali, kogu inventariga. Nad on tõusnud härrasrahva seisusse, kuid ei tunne sellest siiski tõsist rõõmu, sest neil puudub pärija. Kasulapseks võtab Hans naise õepoja Nils'i. See aga kasvab kangekaelseks ja ajab lõpuks oma kasuvanemad Dyrendalist minema. Vanemad võiksid elada rahulikult kogutud kapitalist, kuid on niivõrra kinni kasvanud maa külge, et ei saa ilma selleta elada. Nad ostavad Dyrendali lähedale väikekoha, milles loodavad veeta oma vanaduspäevad.

Ajutist rõõmu toob vanakeste ellu kiri, mille nad saavad Ameerikast Hansu ja ta mahajäetud pruudi pojalt, kelle olemasolus polnud nad ennem teadlikud. Hansu poeg on Ameerikas linnapea ja vabrikant. Nende kohtumine Norras lahutab veel rohkem isa ja poega, sest poeg on selleks liiga rikas ja suurlinnainimene, et mõista isa lihtsameelsust, ning isa ei suuda kuidagi kujutella poja suurt rikkust, kelle ühepäevane väljaminek ületab kolmekordselt Dyrendali suur-talu väärtuse. Nii kustub see ajutinegi rõõm.

Autor on romaani kujud kõik joonistanud suure soojuse ja sügava psühholoogilise mõistmisega.

„Viimset viikingit“ peetakse Bojeri kõige kunstiküpsemaks romaaniks, tema loomingu tippsaavutiseks. Selles kirjeldab autor lihtsalt ja südamlikult Lofoodi kalurite ränka elu ja huvitavaid mereseiklusi. „Viimses viikingis“ on autor kasutanud oma rikkalikke elukogemusi, mis ta omandanud isiklikult noorpõlves Lofoodi kalurina. Siin esitab autor tõelisi sangareid, kes võitluses merega pea-

aegu iga päev seisavad surmaga silmitsi vastamisi. Kuid need kangelased armastavad oma elukutset, nad armastavad merd, selle ääretut avarust ja suurt vabadust.

Meisterlikult kujutatud kaluritemassist tõuseb monumentaalselt esile karm ja raudse tahtejõuga paadijuht, uljate viimsete viikingite väärline juht. Samuti meisterlikult on kujutatud ka kõik teised romaani tegelased ja meri oma mitmekesise palgega.

„Viimse viikingiga“ on Bojer asetanud väärlilise mälestusmärgi Lofoodi kaluritele, keda tehnika kiire arenemine on viinud nüüd juba ajalukku.

Teose tüüpide ja kujunduslik õnnestumine tuleb kirjutada selle arvele, et autor ise noorpõlves on tundnud kõiki neid eluraskusi ja veetlusi, mida on suutnud pakkuda meri oma sõpradele. Autori endagi noorpõlve igatsusi võime ära tunda ühe romaani tegelase, Kristaveri poja Lars'i püüdlustes, kes kõik kaluriteraskused vahvalt kaasa elab, kuigi püüab kõrgemale.

Norra kuulsalt naiskirjanikult Sigrid Undset'ilt ilmus käesolevas sarjas „Kevad“ (14). Siin autor käsitleb oma lemmikala ja -probleeme — armastuse ja abielu suhteid. Nende lahendamine on peaaegu kõigi Undseti teoste põhiprobleemideks. Autor on oma abielu ja armuelu kujutustes salgamatult otsekohene ja kohati brutaalne. Idealiseerides kohati naist ja tõstes esile tema suuremat tundeelulist küpsust ning sobivust, on ta siiski üks vähestest naiskirjanikest, kes julguvad vaadata nende hellade küsimuste põhjani ja oskavad sealt välja koorida uskumapaneva ning kirjanduslikult tänuväärse tõe.

V.

Venelased on esindatud küll vaid 5 raamatuga 5 autorilt 7 köites, 1547 lehekülge, kuid siiski küllalt mõjukalt ning tugevalt.

Kõigepealt ilmus suurmeistri Mihhail Feodorovitš Dostojevski „Kuritöö ja karistus“ (6—8), kus slaavi vaimu geenius esitab prometeusliku inimtüübi, üliõpilase Raskolnikovi, kes usub endal olevat üliinimese eesõigusi — saata korda isegi roima, muidugi inimsoo kasuks, ilma südametunnistuspiinu tagantjärele tundmata. Meisterlikult tõendab Dostojevski, et see pole võimalik neil eeldustel, millel baseerub tema inimsuseideaal. Raskolnikov tunneb suuri südametunnistuspiinu oma roimast ega vabane nendest enne, kui on andnud enda võimude kätte ja kandnud karistuse. Suurimaks ning raskeimaks karistuseks pole talle mitte sunnitöö, vaid oma südametunnistuse piinad. Sunnitööl toimub tema taassünd uuele elule uskliku Sonja mõjul. Selles teoses tuleb aina imetella Dostojevski peent psühholoogilist analüüsi ja kujutamisevõimeid. Ta on suutnud siin anda rohkesti hingestatud vene tüüpe, kelle psühholoogiline kude on välja töötatud niisama peenelt kui peategelaselgi. Näitena võiks mainida kohtu-uurijat, kes psühholoogilise meetodiga viib Raskolnikovi puhtsüdamlikule süü ülestunnistamisele.

Kompositsioonilt on teos tasakaalukas ja viimisteldud. „Kuri-töö ja karistus“ on üks mõjuvamaid teoseid maailmakirjanduses. Selle mõju all on seisnud mitmed maailmakirjanduse suurmeistrid. Ka meilgi on hinnatud seda vene kirjanduse parimaks teoseks, millisena ta ainsana esindab vene kirjandust gümnaasiumi õppekavas.

Teiselt vene suurmeistrilt, Ivan Sergejevitš Turgenevilt, on ilmunud „Isad ja lapsed“ (88). Selles romaanis autor kujutab kahe inimpõlve, vanemate ja laste, vastuolu. Isad on üles kasvanud idealistliku filosoofia mõjul, kuna noorem põlv ei suuda seda taluda, on vaimustatud materialismist ja läinud peaaegu kõige eitamiseni, mis vanematele olnud püha. I. S. Turgenevil on selles teoses õnnestunud meisterlikult ning tõetruult jäädvustada oma aja meeleolusid ja tõelist olukorda. Ilmumisel tekitas „Isad ja lapsed“ vene seltskonnas suurt elevust ja kutsus esile ägedaid vaidlusi. Vanemad süüdistasid autorit liiges noorte poole hoidumises. Noored leidsid aga peategelase liiga toore olevat ja nägid endid seal kõverpeegliasse asetatutena. Tänapäeva lugejaile valgustab see teos peale vene olukorra veel igavesti kestvat kahe põlvkonna üksteise mitte-mõistmist ja sellel põhinevat vaenu noorte ja vanade vahel.

Aleksei Tolstoi on väheseid vene aadlikke-kirjanikke, kes maapaost on pöördunud tagasi punasele Venemaale. Ta teos „Aeliita“ (20) on hingestatunud maailmakirjanduse fantastilisi romaane.

Ilja Ehrenburg pole mitte üksnes Venemaa, vaid kogu Euroopa suurlinnade laulik, kes oskab meisterlikult fantastikasse põimida oma teravat irooniat, mida lugeja naudib meeleldi. „Trust D. E.-s“ (10) annab ta haarava pildi vanamaailma tunnetusega läbi-mibunud Euroopast ja selle paratamatust hukkumisest.

Noukogude-Vene tänapäeva mitmepalgelisemaks kirjanikuks on Nikolai Nikitin. „Kiirik Rudenko roimas“ (54) süveneb kirjanik provintsi töölisnoorsoo hingeellu. Autor esitab lugejale keerukaid ning ristlevaid probleeme, mis viivad lõpuks paratamatu katastroofini, kuigi autor jõuab teoses optimistlikule lõpp-lahendusele. Rikkalik ja mitmekesine tüüpide hulk ning põnev elu-lähedane intriig on selle teose nii kodu- kui välismaise suure menu põhjuseks.

VI.

Sakslased on esindatud kuue iseseisva raamatuga 6 autorilt, kuues köites, 1382 leheküljega, kuid peamiselt oma fantastiliste ja õudusromaanidega.

Kõigepealt tuleb siin märkida austria-sakslase Arthur Schnitzleri „Casanova kojusõitu“ (91), mis on peaaegu ainsaks saksa keele piirkonnast tõlgitud teoseks LKR-i seerias, mis tuleb kirjanduslikult tõsiselt arvesse. Schnitzler on üldtuntud seksuaalprobleemide käsitlejana. Ta on osanud meisterlikult kju-

tada armastajaid naise ja armatsejaid mehi. „Casanova kojusõit“ on tema viimase aja iseloomulikumaid töid. Võrratult peene tundmise ja elukogemustega oskab ta käesolevas teoses iseloomustada ülemaailmselt tuntud naistevõrgutaja vanaduspäevade sisemist tühjust, mahajäetust ja füüsilist laostumist. Casanova kohtab vanaduspäevil veel noort naist, kes temasse mõjub tugevamini kui ükski varemini. Ta on nõus ohverdama oma poissmehepõlve, kuid pole enam jõudu veetleva naise vallutamiseks. Tema kuulsus langeb põrmuks. Sihi taotlemiseks on ta igatsetud naise armsamalt, kaardimänguga võlgadesse sattunud ohvitserilt, sunnitud suure summa eest ostma selle mantli ja maski ning võõra isikuna öösi hiilima igatsetu juurde.

Selles teoses on eriti hinnatav stiil ja takt, millega autor kirjeldab ka kõige riskantsemaid stseene ja olukordi. A. Schnitzler on psühholoogiliselt hästi ja õieti suutnud tabada Casanova siseelu ja olude sunnil seal esilekerkinud võitlusi. Ka kõik teised tegelased on iseloomustatud ning elustatud meisterlikult.

Teise austria-sakslase Rudolf Hans Bartsch'i „Igat-sus“ (66) kirjeldab Austria-Ungari keisririigi ohvitseri elamusi. Teos on romantilis-mütoloogilise peamotiiviga ning sisaldab rohkesti autobiograafilisi sugemeid. Nõudlikumale lugejale vähe-pakkuv.

Kolmandalt austria-sakslaselt Paul Busson'ilt on tõlgitud „Hingederännak“ (41). See on huvitavamaid teoseid autori toodangus ja müstilises kirjanduses üldse. Idamaise hingederändamise foonil kujutab autor selles teoses kahekordselt ühe inimesehinge elamusi oma kadunud minaideaali otsinguil.

Müstiku Karl Hans Strobl'i „Matthias Merenuse neli abieli“ (33) kuulub autori humoristlikkude teoste hulka. Siin laseb ta teose nimikangelase neli korda ühe ja sama naisega abielluda, kellest kolm korda on lasknud ennast lahutada.

Gustav Meyrink'i „Golem“ (18) tekitab ilmumisel sensatsiooni oma uudse ainevalla ja ülevoolava mõtteküllusega. „Golem“ on moodsa müstika esimene suurromaan ja kuulub oleviku saksa proosa paremiku hulka.

Hitlerliku Saksamaa omaaegselt kirjandustuusalt Hans Heinz Ewersilt on tõlgitud tema „Alraune“ („Lugu ühest elavast olendist“) (4), mis küllalt iseloomulik autori loomingule.

Üldiselt on sakslaste esindus LKR-i sarjas väärtuse seisukohalt võrdlemisi nõrk. Kuid seda ei saa vististi eriti pahaks panna meie praeguse kultuurorientatsiooni juures, kus sakslased on surutud tagaplaanile.

VII.

Poolakatest on tõlgitud kolmelt autorilt neli teost neljas köites, kokku 639 lehekülge.

Eliza Orzeszko „Häda võidetuile“ (57) käsitleb

1863. aastal alanud poola vabadusvõitlust. Teoses esineb autori isamaalik vaim ja soe kaastunne oma rahva suurele ettevõttele. Armastava läbinägevusega esitatud tüübid esitavad parima poola rahva hingest. Sealst hoovab vastu vaimustatud kiindumust isamaasse, tulist indu vabadusvõitluseks ja ahastust ning valu ettevõtte nurjumise puhul.

Samuti vaimustatud isamaalane on ka teine autor, Andrzej Strug, kellelt tõlgitud tema kaks paremat romaani „Aumärk vapruste eest“ (81) ja „Tundmatu sõduri haud“ (67).

Esimene nendest on suursaavutis omal alal. Selles käsitleb autor ühe noore Pilsudski legionääri sõjapäevikut. Koolipoisist vabatahtlik, kelleks oli ka autor ise, on siin tõetruult ning lihtsalt üles märkinud oma sõjaelamused. Ta valgustab ka poola seltskonnas maailmasõja alguses valitsenud lõhesid, mis raskendasid Pilsudskil ja tema legionääridel võitlust armastatud isamaa iseseisvuse kasuks. Tõeliselt on see raamat „lugu nooruse piiritust andumusest ideele, ustavusest isamaale ja vaprustest võitluses, lugu noorusest, kes sõtta läks ilma kaalutlusteta, õhutatuna vaid armastusest oma maa ja rahva — sageli mõistmatu ja vaenulise rahva — vastu, noorusest, kelle ainsaks aumärgiks vapruste, truude teenistuse ja isamaa altaril ohverdatud elu eest oli teadmine, et kõigi raskuste kiuste on sündimas uus ja võimas Poola“, nagu öeldakse tabavalt iseloomustades tõlke eesõnas.

Sellisenäe see isamaa-armastusest leegitsev teos on meilegi sobiv ja teretulnud.

„Tundmatu sõduri haud“ kirjeldab Strug haaravalt nende poolakate tragöödiat, kes olid sunnitud võitlema võõrastes armeedes oma kaasmaalaste vastu. Kapten Lazowski on nende tuhandete tundmatute kodutute hulkurite üks tüüpilisi esindajaid, kes on sunnitud seiklemä võõrsil. Kauaaegse revolutsionääri ja põrandaluse tegelasena on autor suutnud sügavale tungida sellise tüübi hingellu ja traagilisse saatusse. Romaan on sõnastatud meisterlikult, omab küllalt omapära ja põnevust, et seda lugeda andumuse ning tõsise huviga. Eriti sümpaatne on autori sügav inimlik suhtumine kõigisse oma teose tegelastesse.

Waclaw Sieroszewski'lt on eestindatud „Korea tantsijatar“ („Ol-soni-kisan“) (70). See teos esitab Poola eksootilist kirjandust. Revolutsionäärina ja Poola iseseisvuse eest võitlejana Vene surve all, sattus autor noorelt Siberisse, kust vabastati ühe teadusliku töö eest ja saadeti hiljem maateadusliku ekspeditsiooni juhina Kaug-Itta. Seal õppis ta põhjalikult tundma idamaalasi, nende elu ja kombeid. Käesolevas teoses esitab ta neid lihtsalt ning realistlikult, kuid suure südamlikkusega.

A. Tammist.

(Järgneb).

HELLA VUOLIJOKI (JUHANI TERVAPÄÄ): NISKAMÄE NAISED.

Näidend — proloog — kolm vaatust (teises vaatuses kaks pilti). Tõlkinud Niina Murrik. Eesti Haridusliidu Kirjastus. Tallinn, 1936. Lk. 148 + 2 kriitahvliit.

Kui seni ei võetud H. Vuolijoki't kirjanikuna tõsiselt ega hinnatud kõrgelt, siis käesolev teos sunnib seda tegema. Helsingis varjunime all lavale ilmunud „Niskamäe naised“ on saanud seal suure tunnustuse osaliseks. Tunnustust on jagatud sellele meiegi lavadel.

„Niskamäe naistes“ autor näitab head Soome suurtalu elu tundmist ja oskust süveneda inimeste hingeellu, ning seda ka meisterlikult sõnastada.

Näidendi rohked tegelased on kõik kujundatud suure inimtundmisega. Nendest kerkib esile peategelastena naiste kolmik: Niskamäe vanaperenaine, noorperenaine Martta ja õpetajanna Ilona Ahlberg, kelledega seltsib väärikalt meespeategelane agronoom Aarne, Niskamäe peremees ja vanaperenaise poeg.

Kolm naist iseloomustavad kolme inim põlve, kes üles kasvanud igati eri ajajärgul. Vanaperenaine esindab patriarhaalset ennesesivsusaegset soome naist. Ta on kogu oma olemusega kinni kasvanud maa külge. Niskamäe talu on temale kõik. Sellele on ta ohverdanud kogu oma elu. Ta on nagu suur mitmeküünrane kaljumürakas, mis müüritud karjalauda seinasse ja mis ongi talle eeskujuks. Oma otsustes on ta kindel ja tasakaalukas, teda juhib alati talu huvi ja hüve. „Aga Niskamäe perenaiste elutee pole mitte alati roosidega kaetud olnud,“ ütleb ta. „Niskamäe mehed on olnud suured seelikukütid. Ajavad üht taga ja jändavad teisega, aga lõpuks pöörduvad ikka koju tagasi. Laurila kirikukülas oli mu mehe isal tütar, keda kutsuti Sauna Maijaks surmani. Ka mu kadunud mees oli naiste järele jooksja. Eks Alaküla rentnikumajades ole siin ja seal poisijõmpsaid, kelle emadele viidi vilja Niskamäe aidast. Aga ega Niskamäe sellepärast kõikunud. Meilt, Niskamäe perenaistelt, on elu nõudnud nii mõndki . . . Ma teadsin kõik, aga Niskamäel ei hädaldata pisisjade pärast. Teeseldes ükskõiksust meelitasin mehe koju tagasi . . . Mis see kõneleminegi aitab. Mehed kahetsevad, häbenevad ja kallistavad veel tulisemalt“ (lk. 69—70). See on Niskamäe vanaperenaise elutaktika, millega ta on suutnud hoida korras talu ja abieluasjad, selle on ta pärinud oma eelkäijalt ja soovitab seda oma minialegi, kui selle mees hakkab armastama ja öösiti külastama ilusat koolipreilit. Aga minial pole enam seda vanaperenaise rahu, tarkust ega tasakaalu. Ta esindab kodusõja ja revolutsiooni tulest üleskasvanud inimpõlve, kelle närvid on rikutud, tundeelu muutunud ülierksaks, keda huvitab rohkem töö ja õiguse probleem ning isiklik heaolu kui rahulik elu ja Niskamäe saatus. Ta pole huvitatud suurtalu majapidamisest, vaid oma näpu-

tööst, elumõnususdest ja omandiõigusest mehe üle, keda ta ostnud oma suure kaasavaraga, mis kasutatud talu väljaostmiseks pärijatelt. Enesevalitsematuse ja suure egoismiga ajab ta aga kõik elulõngad sassi. Ta jääb alla enesekindlale ja -uhkele iseseisvusajal kasvanud vaesele neiuale ka siis, kui hüsteeriliselt mängib välja oma viimased trumbid. Kärsituse ja tuulepealise käitumisega kaotab ta oma mehe. Noorperenaine on suurepäraseks näiteks, kuidas naine ei pea käituma abielueksimiste ja -tülide puhul.

Ilona esitab vabas Soomes sirgunud naist, kes armastab tööd, vabadust ja iseseisvust. Professori tütreana on ta üles kasvanud vabas kultuurilises ja moraalses õhkkonnas. Ilona ei hinda maist vara nii kõrgelt kui vanaperenaine. Ta soovib oma lapsele nüüsgust varandust, mida temalt iial röövida ei saa — tööjõudu, julgust, haridust. Ja endast ütleb ta: „Mina tahan võidelda ja otsida seda võlvi, millest haarates võiks raputada seda maailma, mis ei taha anda meile õnne“ (lk. 89). Selle võlvi on ta leidnud julguses, enesekindluses ja arukuses, millega käitub Martta poolt lavastatud skandaalis ja moraalikohtus. Sellega võidab ta endale Aarne, keda Martta loodab kinni hoida hüsteerilise halisemise ja tormamise ga.

Vanaperenaine ja Ilona mõistavad teineteist rohkem kui kumbki mõistab neist Marttat või Martta neid. Nii ulatavad vana patriarhaalne ja uus iseseisev moodne soome põlvkond teineteisele kätt üle revolutsiooniäegse närvilise põlvkonna, keda kumbki ei suuda mõista ega seedida ja mis, kui ajutine nähtus, on määratud kadumisele ning toime tulema enda poolt üleskõetud ekspulsiivse siseeluga.

Aarne on omamoodi vana patriarhaalse korra ohver. Talu huvides on ta sunnitud kosima rikka naise, keda küllaldaselt ei armasta.

Noor kaunis vaba käitumisega koolipreili võib ta meeled esimesest silmapilgust. See võib olla Niskamäe meeste seelikuküti veri, mis tõmbab Aarne esialgu kauni uustulnuka juurde, kuid ta naise raevukas käitumine muudab selle kõikvõimsaks armastuseks, mille pärast jäetakse isatalu, naine ja lapsed ning minnakse armastatuga koos oma kätejõuga looma uut maailma. Peaaegu oleks tabanud ka Aarnet isade saatust ja ta jäänud Niskamäe väarikaks pere-meheks, kuid naine oma oskamatusena, tõe ja õiguse nõudmisega, sundis teda lõplikult pöörduma uude ellu.

Selle huvitava abieludraama tagaseinana kerkib väga reljeef-selt esile Häme suuratalu, väike kirikualevik, sealsed elanikud, nende suhted ja kogu elu.

Selles näidendis esineb H. Vuolijoki küpse, suure loomis- ja kujundamisvõimelise kirjanikuna, kellena meie teda seni veel ei tundnud.

Näidendi tehniline rakendus on seatud oskuslikult, nii et huvi ja põnevus järjest kasvab kuni lõpu kulminatsioonini.

Kuigi autor näib sümpatiseerivat uuele ja vabale inim põlvkonnale, ei anna ta seda kuski otseselt tunda. Julgeks öelda, et just vanasse põlvkonda kuuluvad inimesed, nagu Niskamäe vanaperenaine, praost, praostiproua jt. on kujundatud erilise mõistmise, hingestatud soojuse ja suure oskusega.

P. Ambur.

FELIX TULI: HULKURIVALSS.

Ühevaatuseline näidend. Soome keelest Niina Murrik. Eesti Haridusliidu Kirjastus. Tallinn, 1936. Lk. 47.

Haridusliit on seni maalavadele kirjastanud peamiselt algupäraseid rahvatükke ja tõlkeid — ümbertöötusi ka läti keelest, nüüd näib ta hankivat ka Soomest lisa. Nõudmine rahvatükkide järele näib olevat õige suur, ja on hea, et seda rahuldatakse asjatundlikult.

Ülalmärgitud näidend on auhinnatud „Satakunnan Kirjateollisuus O/Y“ poolt ühe- ja kahevaatuseliste näidendite võistlusel 1935, nagu märgitud tiitlil. Seega peab see kuuluma soome rahvatükkide paremiku hulka. Teose alapealkiri või moto „siis meeeldi maanteel ma tantsin“ vihjab juba sellele, et näidend peab olema lustakas. Ja nii see ka on. Iseendast tõsine ja kurb aines on esitatud rõõmsatujuliselt.

Antti Nurmi pruut on läinud naiseks rikkale Järvela talu põdu-rale peremehele, kes varsti jättis noore naise leseks. Antti on kümme aastat rännanud maailmas ja õppinud paljugi. Rõõmsatujulise kraavihallina tuleb ta oma endise pruudi tallu, kus lahke vanaperenaine palkab ta tööle. Väikese Prikkoga, kes on tema tütar, sobib Anttil kohe hea vahekord. Kuid endine pruut kardab asja avalikuks tulekut ja kihutab kraavihalli talust minema. Heasüdameline vanaperenaine, kes kõigis asjus teadlik, lahendab olukorra ning võtab Antti endale pojaks.

Meeldivaks teeb näidendi rõõmus põhitoon, uljas elukäsitlus, mis ei luba ka kõige halvema olukorra juures viriseda ega pead norgu lasta, vaid sunnib rõõmsalt ja julgelt edasi astuma. Sest rõõmsa näoga on kergem kanda eluraskusi ja saatuslööke kui halisedes.

Samuti meeldiv on inimeste mõistmine ja hindamine, kus esimeseks mõõdupuuks pole mitte isiklik mina ega selle hell enesetunne, vaid üldine häve või kasulikkus. Meie oludes oleks sellest aimest kirjutatud südantlõhestav draama. Vanaperenaine oleks kindlasti raevustunud minia pettuse ja pattude ilmsikstulekul selle kihutanud koos oma lapse ja armsamaga talust välja, mitte aga jät- nud heatahtlikult tallu pärijateks. Ometi on käesolevas näidendis antud lahendus kõigiti sobiv ja tundub nii psühholoogiliselt kui ka tegeliku elu seisukohast täiesti õige.

Näidend oma tegelaste koostiselt ja lavaseadeldiselt on meie maalavadele kõigiti sobiv ning jõukohane.

P. A.

P. RUMMO: LÕUNATUULE EKSIRÄNNAK.

Kolm vaatust jõuluseiklusi, tantse ja laule. Eesti Haridusliidu kirjastus, Tallinn, 1936. Lk. 41.

A. TULIK: JÕULUVÕORAS MOORAMAALT.

Lastenäidend kahes vaatuses. Eesti Haridusliidu kirjastus, Tallinnas, 1936. Lk. 48.

Traditsioon nõuab, et iga kool peab korraldama jõulupeo, mis oleks lastele rõõmuks semestri jooksul tehtud töö eest ja aitaks ühtlasi tihendada lastevanemate ja kooli vahekorda. Nende pidude kava nõuab aga täitmist. Koorilaulu, ilulugemiste ja võimlemisettekannete kõrval on seal tähtis koht jõulunäidendil. Neid nõuab tegelik elu. Selle nõude rahuldamiseks saadavadki kirjastused iga aasta jõulu eel müügil mõned lastenäendid. Enamasti on need ikka šabloonilised — jõuluvana, inglite, mitmesuguste haldjate, heade ja halbade laste ning mõningate metsloomade muinasjutuliste seikluste kokkutraageldused. Sellest tegelaste nõiaringist on raske välja pääseda ja pakkuda midagi uut, huvitavat ning kunstipärast, mis sobiks jõulupärimustega.

Mõlemad ülalmainitud autorid on teinud selleks suuri jõupingutusi ja katsunud pakkuda midagi uut. Täiesti pole see neil õnnestunud, sest jõuluvanast on raske loobuda, kuid täitsa vanu radu pole ka tallatud.

P. Rummo on katsunud anda seletuse erakordsele ilmastikule, mis mitmed aastad lasknud pidada lumeta jõule. Selles süüdi on lõunatuul, kes näinud lõunamaal unes, et meil on märtsikuu, ja ärgates tõtanud tuhinal siia kohe kevadet tooma. Selle eksituse aitavad aga kõrvaldada veel jõululaupäeval laste meisterdatud lumimemmed, kes viivad sõna jõuluvanale. See omakorda paneb tegevusse külmataadi ja pakasepoisi.

A. Tulik on reaalsem ja lavastab oma näidendi kuski saarel. Ta ei tegele muinasjutuliste kujudega, vaid laseb merimehest vennal tuua jõuluõhtuks koju ehtsa neegripoisi.

Muide tundub aga P. Rummo näidend stiilsem, kirjanduslikum ja rakenduselt ka huvitavam ning lavalisem. A. Tulik kasutab liiga kulunud võtteid headest ja halvadest lastest ning meelearandamisest jõuluõhtul.

P. A.

„Eesti Raamat“ ilmub 4 korda aastas. / Tellimishind aastas 1 kr. 40 senti. Üksiknumber 60 senti. / Vastutav toimetaja ja väljaandja Andres Päril. Toimetuse ja talituse aadr.: Taru, Kooli 24—5. / Posti jooksev arve 2308.

M. K o n o p n i c k a. Jutupauniku juhtumused
 F. d e M i o m a n d r e. Mängusõduri elulugu
 J. T r u u p ö l d. Rohelise päikese maa
 G. B a s s e w i t z. Peetrikese reis kuule
 S. R e i n h e i m e r. Kuusiku lastetuba
 E. V a n a m ö l d e r. Võlutud koovitaja
 H. R i k a n d. Rahvavanema lapsed
 V. E r a m a a. Väikesed aednikud
 A. V i r g e s. Jänesepoeg To-too
 M. B i g h a m. Rotipere elupäevad
 G. P ö l d m a a. Vangistatud päike
 K. R i s t i k i v i. Lendav maailm
 V. A v e n a r i u s. Reis ümber toa
 V. S a r e t o k. Kiki suur suvi
 E. B e s k o v. Olle suusaretk
 A. V i r g e s. Rajamaa talu
 A. K a u t s. Juss ja Maarja
 E. V a l m r e. Kindral Naki
 S. E i n e r. Raudkaarnad
 Münchhausen'i seiklusi

I

S A R I

II

S A R I

Looduse Lasteraamat

Lugu kolmest pörsast

L. R o b e r t. Rekon
 E. Ö u n. Kolm oravat
 K. R i s t i k i v i. Semud
 A. V a l g m a. Rahapada
 E. D a n k o. Hiina saladus
 R. H e n n i n g s. Väike Heino
 I. T r u u p ö l d. Öömori okaslinn
 J. K. A i n e l o. Vello tee õnnele
 K. R i s t i k i v i. Sinine liblikas
 J. L. B r i s l e y. Miia-Milla-Manda
 M. K o n o p n i c k a. Altnaakese seiklused
 L. T i g a n e. Lugu kahest laisast varesest
 E. V a l m r e. Mardi esimene suur teekond
 E. R a m l a. Muinasjutt põialpoisist, kotkast ja sitikast

Iga raamatukogu põhivara olgu algupärane kirjandus!

1936. a. jõulu-uudistena ilmusid:

- R. Roht: Kahuriliha. Jutustusi ja mälestusi
Maailmasõjast. Hind kr. 3.—
- H. Raudsepp: Jumala veskid. Jutustused. Hind kr. 2.—
- J. Jaik: Tondijutud. Hind kr. 1.75
- J. Vahtra: Minu noorusmaalt III. Mälestused. Hind kr. 5.—
- V. Uibopuu: Väravate all. Jutustus. Hind kr. 1.—
- H. Adamson: Mulgimaa. II trükk. Luuletused. Hind kr. 1.50
- R. Sirge: Must suvi. Romaan. Hind kr. 2.90
- E. Grosschmidt: Sõjavangis. Mälestused. Hind kr. 3.25
- K. R. Pusta: Kehra metsast maailma. Mä-
lestused. Hind kr. 2.50
- E. Õun: Soomusrongil. Jutustus. Hind kr. 1.—
- K. A. Hindrey: Urmas ja Merike II. Ajalool.
romaan. Hind kr. 4.75
- A. Jakobson: Metsalise rada. Romaan. Hind kr. 5.—
- P. Viiding: Piinlikult hea tahe. Novellid. Hind kr. 1.75
- A. H. Tammsaare: Tõde ja õigus V. II trükk. Hind kr. 6.75
- A. Mälk: Läänemere isandad. Ajalool.
romaan. Hind kr. 5.50
- R. Roht: Suvised rõõmud. Hind kr. 3.50
- J. Kärner: Sõna sütega. Luuletused. Hind kr. 2.50
- J. Sütiste: Sadamad ja saared. Luuletused. Hind kr. 2.25
- A. Ostra: Lendva. Romaan. I ja II osa. Kummagi osa hind kr. 1.—

Hädavajalik raamat igale koolile, kogule ja kodule:

„EESTI RAHVALEKSIKON“

Ilmub 1937. a. jooksul, umbes 1000 lehekülge rohkete sisu-
selgitavate piltide ja tabelitega.

„Eesti Rahvaleksikon“ on raamat, mis annab vastuse igale
küsimusele.

„Eesti Rahvaleksikon“ seletab kõik.

„Eesti Rahvaleksikon“ maksab ette tellides kuni 1. jaan.
1937. a. kr. 6.—, kuni 1. aprillini 1937. a. kr. 7.50 ja kuni 1. sept.
1937. a. kr. 9.—.

O.Ü. „Noor-Eesti Kirjastus“.

MARSELJEESIST INTERNATSIONAALINI

Kaasaeglaste memuaare poliitilis-ühiskondliku elu arenguteelt Prantsuse revolutsioonist tänapäevani

- A. Bellegarde: Minu mälestusi Eestimaa kubernerina (1 köites)
 Von der Goltz: Minu missioon Soomes ja Baltimail (1 köites)
 T. Masaryk: Elamusi sõja- ja rahuaastailt (1 köites)
 M. Paléologue: Tsaaririik maailmasõjas (2 köites)
 Herman Gummerus: Jäägrid ja aktivistid (1 köites)
 Krahv S. J. Witte: Mälestused (1 köites)
 M. Sokolnicki: Neliteist aastat (1 köites)
 H. Ford: Minu elu ja töö (1 köites)

8

10

AUTORIT

I S A R I

KÖITES

TOIMETUS: A. Oinas, ajaloolane, Fr. Puksoo, Ülikooli raamatukogu juhataja, R. Räägo, Riigikohtu prokurör, J. Uluots, Tartu ülikooli professor.

Teoste redigeerimisel ning selgitavate sissejuhatuste koostamisel töötavad kaasa:

Prof. A. R. Cederberg, prof. E. Ein, prof. E. Kant, dr. phil. E. Kaplinski,

rektor P. Kogerman, peatoimetaja Ed. Laaman, Riigi Keskarhiivi direktor dr. O. Liiv, E. Rahvaluule Arhiivi juhataja dr. phil. O. Loorits, sise- ministri abi E. Maddisoo, Riigiarhiivi direktor G. Ney, mag. jur. A. Perandi, prof. A. Piip, välisministri abi A. Rei, dotsent dr. phil. H. Sepp, toimetaja J. Taklaja, prof. P. Tarvel, Haridusmin. teaduste ja kunsti osak. direktor dr. phil. J. Vasar, lektor J. V. Veski, prof. P. Wieselgren.

I sari sisaldab üle **3000** lk. teksti („Nobeli Laureaatide“ paberil) ja ilmub 1937. a. kevadisel hooajal.

Terve sari (broš.) maksab ettetellijaille Kr. **25.**—
 kalingurköites (seljatrükk ehtsa kullaga) Kr. **32.50**

Posti jooksev arve nr. 2055

K./Ü. „LOODUS“

Postkast 66
 Telefon 4-35.